

Italo Svevo

**Pripovijest
o dobrom starcu
i lijepoj djevojci**

(La novella del buon vecchio e della bella fanciulla)

BALKANSKI KNJIŽEVNI GLASNIK
MMVIII

I

Bila je to predigra u pustolovinu dobrog starca, međutim sve se odigralo tako da on to gotovo nije niti primijetio. U vrijeme kratke dnevne stanke u uredu je trebao primiti neku stariju ženu koja će mu predstaviti i preporučiti jednu djevojku, vlastitu kćer. Primio ih je nakon što su pokazale posjetnicu jednog njegovog prijatelja. Prekinuvši ga u poslu, koji mu se još vrtio u glavi, zbunjeno je gledao u posjetnicu sileći se da što prije shvati o čemu se radi i da se brzo oslobodi gnjavaže.

Stara čitavo vrijeme nije zatvarala usta, no on je zapamtio, ili shvatio, tek poneku kratku rečenicu: - Mladica je bila snažna, pametna i znala je čitati i pisati, bolje čitati nego pisati. - Jedna ga je rečenica posebno zatekla, budući da je bila neobična: - Moja kći prihvaća bilo kakav cjelodnevni posao, samo pod uvjetom da joj ostane malo vremena za njezino svakodnevno kupanje. - Potom je stara rekla rečenicu koja je brzo privela kraju čitavu predstavu: u Gradskom tramvaju danas uzimaju žene za vozače i konduktore.

U trenu je odlučio, napisao je kratku preporuku Upravi gradskog tramvaja i otprovio ih iz ureda. Nakon što se prepustio svojim poslovima, u jednom trenu ga ponovno prekide misao: - Tko zna zašto mi je ona stara dala do znanja da se njezina kći pere svaki dan? - S izrazom nadmoći nasmiješio se i odmahnuo glavom. To dokazuje da su starci i te kako starci kada moraju raditi.

II

Tramvajska su kola jurila uzduž ulice Sant' Andrea. Vozačica, jedna lijepa dvadesetogodišnja djevojka, pozorno je svojim smeđim očima motrila dugu i prašnjavu ulicu obasjanu suncem; uživala je u brznoj vožnji tako da su na skretnicama kotači cviljeli dok su kola puna putnika žestoko poskakivala. Ulica je bila pusta. Unatoč tomu, mladica je neprestano svojom nožicom živčano gazila po papučici zvonca. To nije činila iz opreza, nego zato što je bila toliko djetinjasta da je posao uspjela pretvoriti u igru, sviđalo joj se tako juriti i praviti buku s tom domišljatom spravicom. Sva djeca obožavaju kričati dok trče. Bila je odjevena u raznobojne krpice. Zbog svoje velike ljepote činilo se da je prerusena. Izvan iznošenog crvenog kaputića izvirivao joj je vrat, prilično snažan u usporedbi s lišcem pomalo slabunjavim, te se vidjelo slobodno i istaknuto udubljenje koje je išlo od ramena prema nježnosti prsa. Plava suknjica bila je prekratka, možda zbog toga što je u trećoj godini rata u Trstu ponestalo tkanine. Nožica u platnenim cipelicama izgledala je gola, dok joj je plava kapa spljoštila crne i ne previše duge uvojke. Gledajući samo njezinu glavu moglo bi se pomisliti da je mladićak, da nije već držanje toga dijela tijela odavalo prpošnost i umišljenost.

Na platformi se uz lijepu vozačicu tiskalo mnogo svijeta tako da je upravljanje tramvajskom kočnicom bilo gotovo nemoguće. Tu se nalazio i naš starac. Na svaki jači trzaj kola, morao se pridržati

kako ne bi pao na vozačicu. Bio je vrlo brižljivo odjeven, ali i s ozbiljnošću koja dolikuje njegovim godinama. Doista, imao je gospodski i ugodan izgled. Usred tog bljedunjavog i slabokrvnog svijeta svojim dobro uhranjenim izgledom ipak nije predstavljao uvredu, jer nije bio previše ugojen niti previše snažan. Prema boji kose i kratkih zalisaka dalo bi mu se 60 godina, ili manje od toga. Nije se isticala kod njega nikakva vidljiva težnja da izgleda mlađi. Godine mogu priječiti ljubav i već dugo vremena nije mislio na to, ali zato one olakšavaju poslove. On je svoje godine nosio ponosno i, moglo bi se reći, mladenački.

Njegov je oprez, naprotiv, bio u skladu s njegovim godinama i nije se osjećao dobro u tim mastodontskim kolima koja su jurila tolikom brzinom. Njegova prva riječ koju je uputio djevojci bila je opominjuća: - Gospođice!

Na gospodsko laskanje djevojka je neodlučno upravnala svoje prekrasne oči u nj, jer nije bila sigurna želi li on razgovarati s njom. Dobri starac je iz toga blistavog pogleda izvukao toliko radosti da mu je on ublažio strah. Opomenu, koja bi mogla izgledati kao prijekor, pretvorio je u šalu: - Uopće mi nije važno ako stignem koju minutu ranije do trga Tergesteo. – Izgledalo mu je da se smije vlastitoj šali a to su mogli misliti i ljudi oko njega, međutim njegov smiješak je bio upućen očima koje su mu u isto vrijeme izgledale nevine i vragolaste. Lijepe žene uvijek na prvi pogled izgledaju pametno. Lijep izgled ili lijep stas, doista su izrazi najveće moguće inteligencije.

Ona nije čula riječi, ali joj je njegov osmijeh ulio savršeno povjerenje koje nije ostavljalo sumnju o starčeve dobrohotne namjere. Shvatila je da mu je neprijatno stajati na nogama, stoga mu je napravila mjesta da se može pored nje uhvatiti za rukohvat. Vožnja se nastavila vrtoglavom brzinom sve do trga Campo Marzio.

Tada je djevojka, gledajući dobrog starca kao da želi pitati za dopuštenje, duboko uzdahnula: - Ovdje počinju velike neugodnosti! - I doista, kola su se odjednom počela silno njihati na tračnicama.

Kada se mladić zaljubi, njegova ljubav često u mozgu izaziva reakcije koje ubrzo s njegovom željom nemaju ništa. Koliki mladići koji bi mogli blaženo uživati u jednom udobnom krevetu, ne upropaste barem vlastitu kuću vjerujući da za odlazak u krevet s jednom ženom treba prvo osvojiti, stvoriti ili razoriti. Naprotiv starci, za koje se kaže da su bolje zaštićeni od strasti, tomu se prepuštaju u punoj svijesti i ulaze u krevet grijeha samo s dužnim strahom od prehlade.

Jednostavna ljubav uopće nije za starce. Oni ljubav usložnjavaju zbog motiva. Oni znaju da se moraju ispričavati. I naš starac reče sam sebi: - Evo moje prve prave pustolovine nakon ženine smrti.

Prema jeziku staraca, prava pustolovina je ona gdje se utječe i srce. Može se reći da je rijetko jedan starac tako mlad da može imati pustolovinu koja nije prava, jer je to prostor koje služi da prikrije slabost. Tako slabi ljudi kada zadaju udarac šakom, tada rabe ne samo šaku, ruku i rame, nego upotrijebe prsa i drugo rame. Šaka zbog krajnjeg

napora postaje slaba dok pustolovina gubi na jasnoći i postaje opasnija.

Potom je starac pomislio da su ga djevojčine djetinjaste oči osvojile. Kada starci vole uvijek prolaze kroz stanovito očinstvo i svaki njihov zagrljaj je neke vrsta rodoskrvnuća koje ima opor okus.

I treća značajna misao koja je starcu pala na pamet bio je zanosan osjećaj krivnje i zanosan osjećaj mladosti, jer: - Mladost se vraća. – Sebičnost starca je toliko velika da njegova misao niti jednog trena nije vezana za objekt njegove ljubavi, a da istovremeno ne vidi samoga sebe. Kada starac želi ženu, to ga uvijek podsjeća na kralja Davida koji je od mladih žena očekivao da mu vrate mladost.

U antičkoj komediji starac je uvjeren da se može natjecati s mladošću, ali ako ipak danas postoji takav starac onda mora da je vrlo rijetka pojava. Moj starac je nastavio s monologom, te je sâm sebi rekao: - Evo jedne mladice koju ću kupiti... ako je na prodaju.

- Tergesteo! Zar ne silazite? – upita ga mladica prije nego što će pokrenuti kola. Dobri starac se našao u čudu, povirio je na sat: - Još ću malo produžiti, - reče.

U kolima više nije bilo mnogo putnika i nije više imao nikakve izlike da stoji tako blizu mladici. Digao se i pošao na drugo mjesto odakle ju je mogao udobnije promatrati. Mora da je primijetila kako ju promatra jer ga je svaku toliko, dok se nije bavila upravljanjem tramvaja, ispod oka sa znatiželjom pogledavala. U to ju on upita koliko se dugo

bavi tim napornim poslom. – Ima već mjesec dana! – Nije toliko naporan, govorila je dok je istovremeno morala svoje tjelešce u pretvoriti polugu kada je htjela kočiti, ali je ponekad vrlo dosadan. A najgore od svega je bilo to što joj plaća nije dovoljna za život. Otac je još uvijek radio, ali, imajući u vidu cijene životnih troškova, teško su vezivali kraj s krajem. I, stalno pozorna na ono što radi, obratila mu se prezimenom: - Ako biste Vi htjeli, bilo bi Vam lako da mi nađete nešto bolje, - i pogledala ga je izravno u lice da vidi učinak te molbe.

Dobri starac se malo prenuo kada je čuo vlastito prezime. Ime jednog starca uvijek zvuči pomalo starinski, i stoga nameće obveze onomu koji ga nosi. Sa svojega lica je prognao svaki trag napetosti koji bi mogao odati njegovu želju. Nije se začudio što mladica znade njegovo ime, jer su u to vrijeme grad napustile gotovo sve viđenije obitelji i samo se malo imućnih isticalo u gradu. Pogledao je u stranu i vrlo ozbiljno rekao: - Sada je to malo teže! Još ću razmisliti o tomu! A što vi znadete raditi? – Znala je čitati, pisati i računati. Od jezika je govorila samo tršćanski i furlanski.

Jedna starija građanka, stojeći u blizini na platformi, prasnula je u bučan smijeh: - Tršćanski i furlanski! Ha, ha; ovo je zbilja dobro! – I mladica se smijala dok se starac, još uvijek ukočen od napora da se ne prepozna njegovo unutarne uzbuđenje, smijao nekako šuplje. Stara građanka, kojoj se sviđalo razgovarati s takvim jednim gospodinom, nije više prestajala brbljati, a starac, da bi bolje prikrio ravnodušnost, upustio se u razgovor s njom.

Napokon ih je stara ostavila same. Odmah će starac upitati: - Kada ste slobodni?

- U devet navečer.

- Odlično! - reče dobri starac. - Dođite večeras, jer sam sutra navečer spriječen. - I on joj reče svoju adresu, koju je ona nekoliko puta ponovila kako ju ne bi zaboravila.

Starci se žure jer su im prirodni zakoni koji uređuju duljinu života vječito za petama. Taj sastanak, kojega je zatražio s izgledom filantropa zaštitnika a kojega je mladica prihvatila s dužnom zahvalnošću, učinio je da starčevo srce zaigra od sreće. Kako su mu stvari išle na ruku!

Ali starci vole jasnoću u poslovima i još nije odlučio napustiti onu platformu. Sumnjajući u svoju sreću, sa strepnjom se pitao: - Je li to dovoljno? Ne treba li što drugo? Je li ona ozbiljno povjerovala da ju je pozvao samo zato da uzme preporuku kako bi dobila novi posao? - Nije htio do večeri biti uzaludno uzbuđen i htio je biti sigurniji u svoj postupak. Ali kako da kaže potrebnu riječ, a da ne osramoti vlastito pradjedovsko prezime, makar i pred djevojkom u slučaju kada ona iskreno želi prihvatiti tek preporuku za posao? Napokon, njegov položaj je bio gotovo jednak onomu koji bi nastao u slučaju da je on bio mlađi nego što jest. No on je bio star! Mlađi, nakon malo iskustva ili prije ikakva iskustva, nađu sve ono što je potrebno, dok je starac običan neorganiziran amater. Njihovom ljubavnom stroju nedostaje barem jedan kotačić.

Napokon starac nije ništa izmišljao, nego se sjetio. Sjetio se da je on kao dvadesetogodišnjak,

dakle četrdesetak godina prije, to jest mnogo prije nego se oženio, jednoj ženi (mnogo starijoj od one na tramvajskoj platformi) pod nekavim izgovorom i pred trećim osobama obećao da će doći na sastanak, no on je tiho i uzbuđeno neprestano ponavljao: - Hoćete li doći? – Bile bi dovoljne te riječi. Međutim, ovdje ga je u izgledu čekao put na kojemu se zavidi mladenačkoj ljubavi a staračkoj se podsmjehuje, stoga se nije smjelo osjetiti uzbuđenje u njegovom glasu.

U trenutku dok je napuštao kola reče mladici: - Čekam vas, dakle, večeras u devet. – Poslije, sjećajući se te scene, primijetio je da mu je glas zadrhtao, bilo zbog puta bilo zbog želje. To nije odmah primijetio, a kada je mladica odgovorila: - U svakom slučaju, ja ne ću manjkati! – dok mu se obraćala skrenula je za jedan trenutak pogled s tračnica, a njemu se pričinilo da je obećanje dala filantropu. Ali kada je o tomu ponovno razmislio, sve je bilo jasno kao prije četrdeset godina. U bljesku toga oka vidjela se prepredenost, kao što se u njegovom glasu osjetila tjeskoba. Jamačno da su se razumjeli. Majka priroda mu je još jednom ljupko, i to posljednji put, dopustila da voli.

III

Starac se gipkim korakom uputio prema trgu Tergesteo. Dobri starac se osjećao odlično. Možda je upravo to ono što mu je nedostajalo već dugo vremena. Zbog brojnih obveza on je sasvim zaboravio na ono što je njegov još mladenački organizam

doista trebao. Budući da se osjećao tako dobro, u to nije mogao sumnjati.

Na Tergesteo je stigao prekasno. Zato je morao potrčati na telefon da javi kako će zakasniti. Za pola sata će ga poslovi imati cijeloga. I takva mirnoća je za njega bio razlog više za zadovoljstvo. Sjećao se da mu je u mladosti iščekivanje bilo takva muka i naslada, da je na koncu radost ostvarenog susreta izbljedadila u usporedbi s mukom iščekivanja. Mir mu se činio kao kakav dokaz snage, i tu se jamačno prevario.

Kada je završio poslove, uputio se u obližnji hotel gdje je uvijek objedovao te na taj način, kao i mnogi drugi tršćanski imućnici, sebi prištedio kućne zalihe hrane. Nastavio se dalje u hodu samoispitivati. U njemu je žudnja bila muževno mirna, ali cjelovita. Nije imao sumnji niti se sjećao da mu je u mladosti, njemu jednoj tako profinjenoj osobi kakav je uvijek bio, svaka slična pustolovina uzburkala u grudima sve probleme dobra i zla. Vidio je samo jednu stranu problema i činilo mu se da će mu to što poduzima prouzročiti, ako ništa drugo onda stanovitu vrstu nadoknade za sve vrijeme u kojem je bio lišen tolike radosti. Općenito je jasno da najveći dio staraca vjeruje da ima mnogo pravâ i samo pravâ. Znajući da se nalaze izvan dohvata stanovitog odgoja, tada vjeruju da mogu živjeti upravo kako im organizam zahtijeva. Dobri starac je sjeo za stol obuzet željom za asimilacijom koja ga je podsjećala na pravu mladost. Sav blažen je pomislio: - Dobra i lijepa skrb počinje.

Ipak u kasno popodne, nakon što je napustio ured, starac je - htijući se poštedjeti tromog iščekivanja u kući - pošao u šetnju uzduž morske obale, i tada je u prsima osjetio lagano moralno vrenje, koje nije prošlo a da nije ostavilo traga u njegovoj duši. Ipak, nije imao nikavog utjecaja na tijek stvari jer je on, kao i svi stari i mladi, činio ono što mu se sviđalo, premda je znao postupati bolje.

Nebo ljetnog zalaza sunca bijaše vedro i prozračno. More nabujalo, umorno i nepokretno izgledalo je bezbojno u usporedbi s još blistavim nebom. Jasno su se vidjeli obrisi planina koje su se nizale iza furlanske ravnice. Nazirala se i Hermada a u zraku su se osjećale neprekidne i udaljene topovske detonacije.

Svako ratno očitovanje kojemu je starac bio nazočan podsjećalo ga je, uz lagano štipanje u srcu, da je on na ratu znatno zarađivao. Njemu je rat donio bogatstvo i prezir. Toga je dana pomislio: - Ja pokušavam zavesti jednu djevojku iz naroda koji tamo pati i krvari! - Ima već dugo vremena da se navikao na grizodušje zbog dobrih poslova s kojima se bavio i kojima se, usprkos grizodušju, nastavljao baviti. Njegova zavodnička strana je bila nova, i zbog toga je njegov moralni otpor postajao još noviji i snažniji. Novi prekršaji ne slažu se tako lako s vlastitim vrlo viskom moralnim uvjerenjima i treba vremena da se mirno usklade jedni s drugima; međutim, nije bilo razloga za očaj. Ali tamo na mulu, licem okrenut prema ratnim plamenovima na Hermadi, dobri starac je napustio svoju nakanu. Svoju

će mladicu uputiti u neki zdrav posao i za nju će biti samo običan filantrop.

Urečeno vrijeme sastanka se gotovo približilo. Unutarnja moralna borba učinila je da mu zadaća čekanja bude manje mučna. Filantropska nakana pratila je dobrog starca kući, ostavljajući mu i dalje osvajački korak kojega je stekao to jutro dok je napuštao tramvajsku platformu.

Niti u kući nije promijenio odluku, ali mu držanje nije bilo u skladu s tom odlukom. Jer, ponuditi mladici malu večeru nije više bilo filantropsko djelo. Otvorio je nekoliko limenki delikatesnih jela i pripremio hladnu ukusnu zakusku. Na stol, između dvije kristalne čaše, postavio je bocu pjenušca. Samo zbog toga što će vremena biti na pretek.

U to je stigla mladica. Bila je mnogo bolje odjevena nego jutros, međutim to nije bilo odlučno jer poželjnija nije mogla biti. Starac je glede delikatesa i pjenušca zauzeo očinski stav, na koji mladica nije obraćala pozornost jer je svoje nevine oči imala stalno usmjerene na dobru hranu. On joj reče da ju namjerava malo podučiti u njemačkom jeziku koji bi joj trebao u novomu poslu, i tada je ponovno izrekla rečenicu koja je bila odlučujuću. Izjavila je da je voljna raditi čitav dan, samo da joj ostane pola sata vremena za kupanje.

Stari se počeo smijati: - Pa mi se već prilično vremena poznajemo, zar ne? Niste li vi ona mladica koja je bila u mojemu uredu u majčinoj pratnji... Kako je draga gospođa?

Rečenica je doista bila odlučujuća, prije svega jer je tako saznao da se već dulje vrijeme poznaju. Trajnost jednoj pustolovini daje ozbiljniji izgled. A potom i garancija svakodnevnog kupanja, posebno za jednog starca, je od očevidne važnosti. Sada, jedva da bi mogao razumjeti razlog, da je o tomu razmislio, zbog kojega je djevojčina majka spomenula kupanje. Njegova filantropska nakana učas je nestala. Smješeći se pogledao ju je u oči, kao da se želio narugati vlastitom moralnom naprezanju, uhvatio ju je za jednu ruku i privukao sebi.

Potom je starac ponovno htio zauzeti svoj filantropski stav. Koja bi svrha bila sada da sačuva svoje mrsko zavodničko držanje? Uživao je da više ne govori o poslovima. Umjesto toga spremno joj je dao novaca. Da bi poslije kraćeg oklijevanja posebno izdvojio drugu svotu novca, koju je namjenio onoj dragoj Gospođi, to jest mami. Da bi se netko prikazao kao filantrop, treba dati i onomu tko ne zaslužuje. Uostalom, istina je da starci novac uvijek daju na obroke, dok mladi jednim jedinim potezom isprazne džepove, da bi se potom zbog toga kajali.

Tako je mladica dva puta imala mučnu zadaću da uredno primi novce i da pri tomu dva puta hini nećkanje. Jednom je lako i svakoj se dogodi. Ali drugi put? Ona nije našla drugačiji izraz, što je trebala, nego je nesvjesno ponovila rečenicu i pokrete koje je upotrijebila prvi put. I treći put bi, jamačno, rekla: - Novce? Ne, ne želim ih! – i uzela bi ih uz riječi: - Ali, ja te volim! – Poslije drugog puta

ostala je pomalo smušena i starac je takvu smušenost pripisao njezinoj ravnodušnosti. A možda je sumnjala kako je svota malena i potom podijeljena na dva dijela kako bi izgledala veća.

Ta toliko jednostavna pustolovina postala je još složenija u nemirnoj glavi dobrog starca. To je sudbina! U svakom slučaju, kada starac plaća znajući da mu naklonosti više ne mogu biti poklonjene, on uvijek na kraju izopači ljubavne pustolovine i odmah zaslužuje Beaumarchaisov podsmijeh i Rossinijevu glazbu. Moj dobri starac – tako pametan – nije se smijao mladičnim riječima, bez obzira koliko su bile slabo promišljene. Pustolovina je morala ostati «istinska» i on je zdušno sudjelovao u krivotvorenju. Mladica je bila toliko ljupka da ni jedna njezina riječ nije mogla izgledati nesklapna. Sada je takva krivotvorina imala stanovitu važnost, ali samo u starčevoj duši. A izvana, nije bilo druge nego što više produljiti trajanje toga prvog sastanka i one koji će slijediti. Da se starac mogao ponašati u skladu sa svojom željom, smjesta bi udaljio mladicu jer je kod staraca nećudorednost kratka vijeka. Ali, s jednom ženom koju voli ne može se nipošto postupati tako nepromišljeno. On nije bio umišljen čovjek. Mislio je: - Mladica voli raskoš mojeg položaja, moje kuće, moje osobe. Možda joj se dopada blagost mojega glasa i profinjenost mojih postupaka. Voli ovu moju sobu gdje ima toliko ukusne hrane. Voli tolike moje stvari da može malo i mene voljeti. – Ljubavna ponuda je prekrasan izraz poštovanja i dopada se čovjeku kada i ne zna što bi učinio nje. U najgorem slučaju može barem imati

jednaku vrijednost kao viteški naslovi trgovaca gov-edima, iako se zna da su oni na njih toliko ponosni. Bez ikakove nakane da od toga pravi tragediju, ona mu reče da joj je on bio prvi ljubavnik. I on je u to povjerovao. Najposlije se dobri starac morao suzdržati da joj ne ponudi novce po treći put. I vrlo rado se uljuljkao u tako veliku slast, da se osjećao povrijeđenim kada mu je rekla kako ne voli mladiće i da starcima daje prednost u ljubavi. No bilo je to grubo buđenje kada je čuo da su ga nazvali starcem i osjetio je bol što se mora nakloniti i zahvaliti na tako ljubaznu izjavu. Na koncu, kada je razgovor bio manje ljubavni nije bez sumnje bio mučan za dobrog starca. Djevojka je bila sasvim zauzeta da dokrajči dobru večeru koja joj je bila ponuđena, tako da je on mogao po volji odahnuti.

No, ipak je bio sretan da ju vidi kako odlazi i da ostaje sam. On je bio naviknut na razgovore s ozbiljnim osobama i nije mogao dugo vremena podnositi isprazne razgovore lijepe mladice. Reći će se da postoje umjetnici i mislioci mnogo ozbiljniji od mojega starog trgovca koji kao mladi s užitkom podnose cvrkut iz lijepih usta. No vidi se da starci znaju u nekim odnosima biti mnogo ozbiljniji od najozbiljnijih mladića.

Dobri starac je otišao u krevet još uvijek pomalo zabrinut. Kada se našao u svojem krevetu, reče: - Nemojmo misliti više o tomu. Možda ju više nikada neću vidjeti. – Bio je toliko malo siguran u vlastitu ljubav koju je uspostavio s njom da ju je za slijedeći sastanak pozvao jednim pisamcem. Stoga

je bilo dovoljno da ne napiše pisamce i ponovno bi postao krepostan kao što je uvijek bio.

Prije nego što će zaspati, mučila ga je žeđ. Popio je previše i jeo je previše pikantnu hranu. Pozvao je ženu koja mu je održavala kuću i uskoro je dobio čašu vode uz jedan mrki prijekorni pogled. Ona sama – ne više toliko mlada – uvijek se zanosila mišlju da će jednoga dana postati gospodarica kuće. Poslije je mislila da je starčeva suzdržanost rezultat njegovog kastinskog duha, i ona se u tomu pomirila sa sudbinom, jer se čovjek u jednoj ili drugoj kasti rodi bez vlastite krivnje. Ona je za trenutak mogla vidjeti mladicu, i to dok je ta odlazila. Tada je shvatila da ni u čemu dobrog starca nije priječio kastinski duh. Ta joj je spoznaja bila ravna pravoj pravcatoj zaušnici. Reći će netko da i kakvoće koje su čovjeku manje ili više poželjne ne ovise o njegovim zaslugama ili nezaslugama. No, ona je za sebe držala da posjeduje te kakvoće i da je stoga krivica na starcu koji to ne opaža.

IV

Poruku, kojom je pozvao djevojku ponovno na sastanak, starac je napisao samo nekoliko dana kasnije, znatno prije nego je to predvidio one večeri kada je lijegao u postelju. Zadovoljan samim sobom, poruku joj je pisao uz smiješak. Zavaravao se mišlju da će slijedeći sastanak biti mnogo obilniji uživanjima. Međutim, bio je jednak prvom sastanku. Dok se oprašatao s mladicom, bio je isto tako razborit kao i prvi put te je odredio da će ona

ponovno doći tek nakon što ju on pismeno pozove. Na treći sastanak pozvao ju je još brže, ali rastanak je bio isti. Nikada nije odmah zakazivao slijedeći sastanak. Jer je dobri starac uvijek bio sretan: kada je zvao djevojku i kada se opraštao od nje, to jest onda kada se namjeravao vratiti na krepost. Da je odmah zakazivao slijedeći sastanak kada se opraštao od djevojke, takav povratak na krepost bi bio manje potpun. Tako da je, naprotiv, izostao svaki sporazum i njegov život je i dalje bio uredan i krepostan, s izuzetkom jednog vrlo kratkog razdoblja.

O sastancima bi se malo više moglo reći da ga poslije nekoga vremena nije zahvatila luda ljubomora. Luda ne zbog njezine žestine koliko zbog njezine čudnovatosti. Evo: nije se očitovala kada je djevojci pisao poruku jer je to bio trenutak kada ju je oduzimao drugima; niti kada se opraštao jer je to bio trenutak kada ju je radosno i čitavu predavao drugima. Ljubomora se kod njega vezala upravo na ljubav, i u prostoru i u vremenu. Ljubav je uzgojio iz ljubomore i pustolovina je postala «istinskija» više nego ikada. Neopisiva divota i bol. U određenom trenutku čudnu si je misao zabio u glavu, to jest da mladica, bez sumnje, ima i druge ljubavnike i da su svi onoliko mladi koliko je on star. Zbog toga je sažaljevao samog sebe (oh! zar toliko!), ali i nju koja je na taj način mogla izgubiti svaku mogućnost dolična života. Teško njoj ako se u druge pouzdala kao što se pouzdala u njega. U ljubomoru mu je zavirivala vlastita krivnja. I stoga, da bi nadoknadio vlastiti opaki primjer, starac je navikao da dijeli

moralne prodike u vrijeme kada je vodio ljubav. Objašnjavao je kolike su joj pogibelji mogle proizići iz razuzdanih ljubavi.

Mladica se bunila da osim njega nema druge ljubavi. – Dakle tako! - vrisnuo je starac oplemenjen istovremeno ljubavlju i moralom, - ako ti, da bi ponovno postala kreposna, moraš odlučiti da me više ne viđaš ja bih tom odlukom bio sretan. – Na ovo mladica nije odgovorila i to iz dobrih razloga. Za nju je ta pustolovina bila toliko razumljiva da joj nije bilo moguće lagati, barem ne onako kako je on to činio. Za sada nije osjećala potrebu da prekine tu vezu. Bilo je lako da šuti dok ju je obasipao poljupcima. A kada bi si dopustio iskreniji odušak i počeo govoriti o njezinim tobožnjim mnogim ljubavnicima – pripisujući joj ih – tek tada bi našla prave riječi: - Kako je u to mogao povjerovati? Prije svega, ona se gradskim ulicama kreće samo tramvajem; potom, njezina majka bdije nad njom i, napokon, nitko ne vodi računa o njoj, sirotici! – I niz lice joj se prevalila poneka suza. Loša je ona retorika koja se hvata mnogih argumenata, no ipak je kod starca iščezla i ljubav i ljubomora, te su se mogli vratiti večeri.

Iz ovoga se može vidjeti kako redovito funkcioniraju starci. Kod mladića je svaki pojedini sat zauzet različitim osjećajima dok, naprotiv, kod staraca svaki osjećaj ima svoj sat, čitav sat. Mladica se slagala sa starim. Kada ju je htio, dolazila je; odlazila je kada ju više nije htio. Razgovarali su! Potom su vodili ljubav i jeli, sve to vrlo raspoloženi.

Starac je možda previše jeo i pio. Silom se želio pokazati u određenom svjetlu.

Nipošto ne želim reći da je to razlog zašto se starac razbolio. Jasno je da je suvišak godina opasniji od suviška vina, hrane pa čak i ljubavi. Možda jedan od tih suvišaka pogoršava drugi, međutim meni nije važno niti da toliko tvrdim.

V

Legao je mirno kao i svake večeri, pogotovo onih večeri kada je mladica otišla nakon što je pojedla sve što joj je ponudio.

Ubrzo je utonuo u san. Sjećao se da je sanjao, ali toliko zapletene snove da mu poslije ništa više nije ostalo u pamćenju. Mnogi su ga ljudi okružili, pri čemu su galamili i razgovarali, razgovarali međusobno ili s njim; potom su svi otišli a on se, onako zaglušen, ispružio na jednu sofu da se odmori. Tada je na jednom stoliću, čija je ploha bila u visini sofe, ugledao ogromnog štakora koji ga je gledao svojim malim blistavim očima. U tim očima se vidio smijeh, dapače podsmijeh. Onda je štakor nestao, ali on je s užasom primijetio da se uvukao u njegovu lijevu ruku i mahnito rovao probijajući se prema prsima pri čemu mu je izazivao nepodnošljive bolove.

Probudio se zadihan i sav mokar od znoja. Bio je to san, međutim nešto je stvarno ostalo: nepodnošljiva bol. Predodžba objekta koji je izazvao bol promijenila se. Nije više bio štakor, nego mač zabijen u gornji dio nadlaktice odakle je oštrica

dopirala sve do grudne kosti; oštrica je bila zakrivljena, ali oštra i hrapava te otrovna, jer gdje god bi prodrila izazivala je strašnu bol. Presjekla mu je dah i nije dopuštala nikakvo pomicanje. Samo da se malo pomaknuo, mač bi se mogao polomiti i pri tomu ga potpuno razderati. Kričao je iz sveg grla, a znao je dobro da mu napor kojim je želio izazivati buku para grlo. No unatoč svemu, nije bio sasvim siguran da čuje glas koji je ispuštao. Bilo je mnogo buke u toj praznoj sobi. Praznoj? U toj sobi je bila smrt. Sa stropa mu se spuštala neka duboka tama, neki oblak koji bi mu, kada bi dopro do njega, prekinuo i ono sićušno disanje koje mu je još bilo dopušteno i za svagda bi ga udaljilo od svakog svjetla šaljući ga među niske i prljave stvari. Tama se sporo približavala. Hoće li ga doseći? Oh! Zasigurno hoće! U svakom trenu mogla se još više proširiti, cijelog ga obujmiti i u časku ga zadaviti. Je li tako izgledala smrt za koju je znao još iz djetinjstva? Zar je tako podmukla i izaziva toliku bol? Osjetio je da mu suze teku iz očiju. Plakao je iz straha, a ne da izazove samilost jer je znao da samilost ne postoji. A strah je bio toliko velik da mu se činilo da je lišen svakoga grijeha i krivnje. Na taj se način malo-pomalo gušio, on koji je bio dobar, umjeren i milostiv.

Koliko vremena je trajao taj užas? On nije znao reći, mogao je vjerovati da je trajao čitavu jednu noć i da noć nije bila tako duga. Njemu se pričinilo da se od njega prvo udaljila prijeteća tama, potom bol. Smrt se izgubila i on će u danu koji će uskoro svanuti moći ponovno pozdraviti sunce. Us-

koro je bol nestala i odmah je osjetio olakšanje. Zapravo se povukla u grlo, odakle se uskoro sasvim izgubila. Zavukao se pod pokrivač. Zubi su mu cvokotali od studeni dok mu je neka grčevita drhtavica priječila da zaspi. Povratak u život je bio ipak potpun. On nije više vikao i bio je radostan da njegove krikove nije nitko čuo. Njegov kućanica – obična podmuklica – smatrala bi da je svemu uzrok sinoćni djevojčin posjet; na taj način se sjetio djevojke i odmah pomislio: - Više ne ću voditi ljubav!

VI

Liječnik, kojega je pozvao ujutro, pomno ga je pregledao i nije odmah dao veliku važnost noćnom napadu. Starac mu je prepričao sve što se sinoć dogodilo uključujući hranu i šampanjac, tako da se i liječniku učinilo da je sve to posljedica te neumjerenosti. Potom je liječnik dodao da je siguran kako se napad ne će ponoviti, ako starac bude znao živjeti uredno i pod uvjetom da svaka dva sata uzme obrok nekog praškastog lijeka, te ako se odrekne viđanja objekta svoje ljubavi – dapače, ne bi smio niti misliti na nj.

Liječnik je bio njegovih godina, bili su stari prijatelj i pristupao mu je s velikim povjerenjem: - Moći ćeš ići svojoj ljubavnici tek kada ti ja to dopustim.

Starac, kojemu je bilo više stalo do zdravlje nego što je to liječnik zamišljao, odvrati: - I kada mi ti dopustiš da idem k njoj, ne ću ići. Jer mi je bilo mnogo bolje prije nego što sam ju upoznao.

Poslije, kada je ostao sâm, odmah je počeo razmišljati o tomu kako bi je se konačno riješio. Uz to se sjetio kako je i ona njega voljela. Vjerovao je da će biti voljna da ga poslije nekoga vremena posjeti i bez njegova poziva. Svi znaju snagu ljubavi. I onda, kako će to izgledati kada odluči da ju više ne primi, niti s liječnikovim dopuštenjem? Napisao joj je da je izneneda morao na dulje vrijeme otići iz grada. Kada se vrati, obavijestit će ju. Pismu je priložio stanovitu svotu novca, toliko da poravna račun s vlastitom savješću. Nakon malo oklijevanja, na kraju pisma narisao je poljubac. Ne! Taj mu poljubac nije povisio otkucaje srca.

Dan kasnije se osjećao mnogo sigurniji nakon jedne mirne, ali gotovo besane noći. Grdna bol se nije ponovila, iako se on, unatoč liječnikovim uvjerenjima, svake noći u mraku strašno bojao da će se bol ponoviti. Lijegao je mirniji i ponovno je stekao pouzdanje, ali san nije. Čulo se udaljeno topovsko brundanje i starac se upita: - Zašto još nisu izmislili način da se ubijaju bez toliko buke? - Nije bio tako dalek onaj dan kada je ratna buka u njemu budila stanovit velikodušan osjećaj. Ali bolest mu je oduzimala onaj ostatak socijalnog duha kojega starost još nije uspjela u njemu uništiti.

Slijedećih dana liječnik mu je pripisao kapljice koje je uzimao između jednog i drugog obroka praškastog lijeka. Radi noćnog sna, liječnik je dolazio pred večer i radio mu punkcije. I za bolji tek propisao mu je lijek kojega je trebao uzimati u određeno doba dana. Tijekom dana starcu nije ne-

dostajalo obvezâ. Kućna pomoćnica, za boljih dana odbačena, sada mu je postala vrlo važna. Budući da je znao biti zahvalan, starac bi se možda i sprijateljio s njom jer je ponekad morala ostati noću da mu pruži lijekove. Međutim, imala je sitnu manu: nije mu opraštala njegove pogreške i često je činila aluzije na njih. Prvi put kada mu je kao terapiju morala dati malo šampanjca, popratila je primjedbom: - Ipak ste ovo piće nabavili u sasvim drugu svrhu.

Neko vrijeme se starac bunio htijući ju uvjeriti kako je između njega i mladice bila tek čista naklonost. Potom, kada je vidio da se nije dala razuvjeriti, počeo je vjerovati da ona zna kud i kamo više i da ga je uhodila. Tko zna u kojem trenutku? Dugo se raspitivao kako bi to saznao. Sramio se onoga što je ta žena znala jer drugo i nije postojalo. No, kod te proklete žene je na koncu sve postojalo, a sudeći prema njezinim vrlo neodređenim aluzijama moglo se naslutiti da se ona sjeća čitave pustolovine. Rezultat svega je bilo da nije više mogao trpjeti tu ženu i da ju je podnosio pored sebe samo kada ju je trebao. Istina da ju je trebao i zbog brbljanja, tako da niti ta mržnja, koja je bila prilično živa, nije ništa postigla. Ograničio se samo na to da liječniku tiho kaže: - Ružna je kao grijeh.

U toj borbi sa svojom kućnom pomoćnicom sjećao se mladice, ali ne da bi žalio za njom. On je samo žalio za zdravljem ili, bolje rečeno, za onim što je on držao kao vlastitu mladost. Mladost bijaše mrtva s djevojčinim posljednjim posjetom i žal za djevojkom bila je, zapravo, žal za mladošću. Sada će

se on zaozbiljno pobrinuti da djevojka nađe drugi posao... samo da ozdravi. Potom će se vratiti svojim probitačnim djelatnostima, a ne grijehu. Grijeh je bio ono što najviše škodi zdravlju.

Ljeto je minulo. Jednog od posljednjih vedrih dana liječnik mu je dopustio da izađe kočijom. Liječnik ga je pratio. Ishod nije bio loš jer se razveselio promjeni, a stanje mu se nije pogoršalo; ali s ružnim vremenom koje se nenadano pojavilo, pokušaj se nije mogao ponoviti.

Tako je nastavio svoj isprazni život. Osim lijekova, nije bilo drugih novosti. Svaki lijek je bio dobar za neko vrijeme. Potom je trebalo, da bi se dobio isti rezultat, povisiti dozu ili promijeniti lijek. I, doista, za nekoliko mjeseci sve je počinjalo iz početka.

U tom organizmu stvorila se stanovita ravnoteža. Ako je organizam išao prema smrti, to kretanje je bilo neprimjetno. Nije se više radilo o boli, onoj junačkoj po svojoj snazi, kada je one noći smrt digla ruku da mu zada odlučan udarac. Naprotiv. Možda nije bio vrijedan truda – kao što se dogodilo tada – da ga smrt udari. Vjerovao je da mu je svaki dan sve bolje. Činilo se da mu se i tēk vratio. Trebalo mu je vremena da proguta svoju neukusnu juhu, i iskreno je vjerovao da jede. U kući su se još nalazile one konzerve s izazovnom hranom. Stari je jednu uzeo dršćućom rukom: čitao je ime slavnog proizvođača i vratio ju na mjesto. Namjeravao je hranu sačuvati za vrijeme kada mu bude još bolje. Za to vrijeme je sačuvao i boce šampanjca. Primijetio je da mu to vino zbog bolesti ne prija.

Najvažniji dio dana bijaše mu onaj koji je za vrijeme najveće žege provodio na jednom od kućnih prozora. Taj prozor je bio otvor kroz koji se vido život koji je na ulici i dalje tekao, unatoč što je iz njega naš starac protjeran. Kada mu je griješna žena (tako ju je zvao) bila u blizini, zajedno su kudili raskoš koji se još uvijek viđao na siromašnim trščanskim ulicama, ili su s previše izvještačenim izrazima sažaljevali sirotinju koja je prolazila ulicama. Nasuprot njegovoj kući, nalazila se jedna pekarnica i često su pred njezinim vratima u redu stajali ljudi i čekali svoj komad kruha. Starac je sažaljevao te ljude koji su s tolikom čežnjom čekali taj loše pečen kruh, njemu tako mrzak, ali tu je njegovo sažaljenje bilo istinsko licemjerstvo. On je zavidio onima koji su se slobodno kretali ulicama. Djetinjasto. Uglavnom se dobro osjećao u ugodno zagrijanoj sobi-zaštitnici, no i te kako bi mu se sviđalo da vidi i dalje od one ulice. Ljudi koji su prolazili ulicom i koji su budili njegovu znatiželju, bilo da su odjeveni odlično ili loše, kada bi zašli iza ugla ulice za njega su bili izgubljeni.

Jedne noći, kada nije mogao spavati, dao se u šetnju po sobi i u želji da se kreće ili da se rasonodi, pošao je do prozora. Red pred vratima pekarnice već se bio stvorio i bijaše toliko dugačak da se unatoč noći čitav pločnik crnio. Niti tada nije iskreno sažaljevao te ljude kojima se spavalo, ali nisu mogli poći na spavanje. A on je imao krevet i nije mogao spavati. Bilo je ipak bolje onima dolje, onima koji su stajali u redu!

Tih dana dogodio se Kobarid. Prve vijesti o nesreći dobio je od svojega liječnika, koji mu je došao u posjet da zajedno u društvu sa starim prijateljem zaplače, jer je on (nesretni liječnik) vjerovao da je starac sposoban suosjećati kao i on. Naprotiv, starac je u tom događaju vidio tek povoljnu priliku za sebe: rat se udaljavao od Trsta, pa tako i od njega. Liječnik je plakao: - Nećemo više vidjeti niti njihove letjelice! - Starac je mrmljao: - Doista! Možda ih i nećemo više vidjeti! - U duši je osjećao veselu nadu mirnih noćiju, no na svoje lice je pokušao preslikati bol koju je vidio utisnutu na liječnikovu licu.

U popodneva, kada se osjećao dobro, primao je svoga prokurista, jednog starog službenika koji je uživao njegovo puno povjerenje. Kada su poslovi bili u pitanju, dobri starac je ostao prilično odlučan i priseban, tako da je službenik iz toga izvukao zaključak da starčeva bolest nije bila jako teška i da će se prije ili kasnije vratiti na posao. Ta odlučnost u poslovima bila je iste vrste kao i ona koja je upravljala s njime da se skrbi o vlastitom zdravlju. I najmanja slabost ga je navodila da odmah prekine posao i ostavi ga za dan poslije. A da bi se osjećao bolje, znao je čak zaboraviti poslove čim mu službenik napusti kuću. Tada bi sjeo pred peć i s užitkom u nju ubacivao komade ugljena, promatrajući ih kako izgaraju. Zatvarao bi oči zaslijepljene jarkim plamenom, da bi ih malo kasnije otvarao i nastavljao s istom igrom. Tako je provodio večeri onih dana koji su i sami bili tako prazni.

Ali tako nije smio završiti njegov život. Sudbina je nekih organizama da ne ostave ni najmanji ostatak za smrt, koja tako ne stigne zgrabiti ništa drugo doli praznu posudu. Sve ono što je moglo gorjeti izgorjelo je, a njegov posljednji plamen je bio najljepši.

VII

Starac je bio na prozoru i promatrao ulicu. Bijaše jedno maglovito popodne. Nebo je bilo pokrivenom sivkastom maglom, a pločnik je bio mokar unatoč tomu što nije kišilo već dva dana. Red gladnih se već polako kupio ispred pekarevih vrata.

Slučaj je htio da je mladica upravo tada prošla ispred balkona na kojemu je on stajao. Bila je bez šešira i starcu, koji ne bi znao opisati neki njezin posebni odjevni predmet, je izgledala bolje odjevena nego u vrijeme kada ju je volio. Bila je u pratnji jednoga mladića upadljivo odjevenog prema modi; na rukama je imao rukavice i s vremena na vrijeme je dizao u zrak fini kišobran, kao da je htio na taj način popratiti svoje očevidno živahne riječi. I mladica je brbljala i smijala se.

Starac je gledao i teško disao. To više nije bio tuđi život koji je prolazio tom ulicom, to je bio njegov život. Prvi nagon starca bila je ljubomora. Tu se nije radilo o ljubavi, nego samo o najodvratnijoj ljubomori: - Ona se smije i zabavlja dok sam ja bolestan. - Zajedno su pogriješili, ali samo njemu je iz toga došla bolest; njoj ništa. Što sada da učini? Ona je i dalje hodala svojim živahnim korakom i

uskoro će biti na uglu ulice gdje će mu nestati iz vida. Zbog toga je starac ubrzano disao. Nije bilo niti vremena da razbistri vlastite misli jer je osjećao toliku žudnju da govori, da joj održi moralnu prodiku!

Kada su mladica i njezin drug nestali, starac je htio naprečac prekinuti vlastito uzbuđenje koje mu je moglo naškoditi zdravlju, te je samo rekao: - Utoliko bolje! Ona živi i zabavlja se! - U to malo riječi bile su dvije laži koje su, prije svega, htjele dati do znanja kako je starac za vrijeme bolesti bio zabrinut za djevojčinu sudbinu i, potom, da je osjećao zadovoljstvo videći je kako bezbrižno ide ulicom i zabavlja se. Ali zbog toga nije bio spokojan. Ostao je na prozoru i gledao u pravcu u kojem je nestala mladica. Kada bi se vratila tim putem, pozvao bi ju s prozora. Nije bilo previše hladno i osjećao je potrebu da ju vidi. I tada ga, netko sumnjičav u njegovoj nutrini, upita: - Zašto? Zar želiš ponovno početi? - Starac se počeo smijati: - Želja? Niti u snu! - Međutim, i dalje je gledao na istu stranu s izrazom sve veće želje. - Ja bih bio - pomislio je, ovaj put uvjeren da govori istinu, - sasvim miran, samo da znam da ju onaj mladić voli i da će ju oženiti.

Nitko, pa niti on sâm, ne bi znao odgonetnuti starčevu dušu jer je bio toliko strasno nezadovoljan djevojkom i samim sobom. Vidio je jasno da je u djevojčinom ponašanju upletena i njegova vlastita odgovornost. Nastojao je tu odgovornost smanjiti, sjećajući se da joj je upravo on držao moralne prodike i nastojao je zaboraviti ostalo. Da bi ponovno stekao mir, morao joj je još jasnije ponavljati

(njoj, naravno, jer njemu samom ništa nije trebalo) moralne pouke koje je ona, možda, zaboravila. A tu je postojala opasnost da je ona zaboravila njegove riječi, a ne njegova djela.

Potrčao je za stol da joj napiše poziv da ga posjeti. A zašto ne? Primio bi ju vedro, onako kako prima svoje potčinjene u uredu, i preporučio bi joj da malo bolje pripazi na svoju sudbinu.

S perom u ruci našao se zatečen. Htio joj je odmah dati do znanja da pismo nije od ljubavnika, nego od jednoga starca vrijednog poštovanja a koji ju poziva u posjet za njezino dobro. Uzeo je svoju posjetnicu i ispod vlastita imena napisao nekoliko riječi kao poziv. Ostavio je posjetnicu na stolu i ponovno prišao prozoru. Bilo bi bolje kada bi ona ponovno prošla ulicom. Postojala je opasnost da na taj njoj čudan poziv ona ne odgovori. Bilo je važno da ona dođe, važno za njega.

Vrati se za stol i ponovno napiše onakvu istu poruku kakvu joj je toliko puta prije slao. Ali ovaj put još rumeniji u licu jer je njegova krivnja, tako prizvana u javu, postala upravo opipljiva. Nije morao imati obzira prema toj djevojčici. Dovoljno mu je bilo da ju nagovori da dođe, potom da ju izbaci iz vlastite sudbine; i da bi očistio svoju sudbinu od jedne tako neugodne nazočnosti činilo mu se da tek treba naći mogućnost i jasno reći (mnogo jasnije nego je to činio u prošlosti): - Što se mene tiče, molim te samo da budeš kreposna samnom i s drugima. - Potom će biti lako da više ne misli na to.

Potražio je mir tako što je konačno stvorio vlastitu odluku. Našao je načina da pošalje poruku,

a da ona ne prođe kroz ruke njegove bolničarke. Sastanak je zakazao za slijedeći dan u kasno popodne. Nije mogao ranije jer je bio zauzet liječenjem.

Vratio se ponovno na prozor. U želji da si očisti savjest od svakog prijekora ponovno je u mislima prešao povijest svoje veze s mladicom. Bilo bi čudno da tomu dade bilo kakvu važnost. Bilo je vrlo lako da osvoji tu mladicu. Bijaše to najobičnija pustolovina. Ne u njegovom životu, ali zato je bila važna za djevojčinu mladost i ljepotu. – Jamačno je – pomisli starac – da su drugi gori od mene i da sam ja danas ipak nadmoćniji nad svima ostalima. – Izgledalo mu je obično hvastanje da ne osjeća nikakvu želju, i k tomu jedno drugo, još veće hvastanje, da sebi poziva mladicu za njezino dobro.

A da joj dade novaca. Koliko? Dvije... tri... petstotina kruna. Novce bi joj trebao dati, ako ne zbog drugog onda da kupi pravo na poduku. Potom bi ju upozorio na razuzdane ljubavi. I prije joj je držao prodike protiv tih ljubavi, ali sada je trebalo zaboraviti da je on tada pokušao vlastitu ljubav staviti među dopuštene.

Na ulici se upravo zbivao jedan događaj koji je privukao svu njegovu pozornost. Sudionike događaja je primijetio već iz daljine jer su dolazili s one strane kamo je bio usmjerio svoj pogled. Jedan dječak u dobi između osam ili deset godina, bosonog, spuštao se niz ulicu vukući za ruku nekog čovjeka koji je očividno bio pijan. Činilo se da je dječak bio svjestan svoje odgovornosti. Hodao je malenim, ali odlučnim koracima. S vremena na vri-

jeme je pogledivao iza sebe u velikog čovjeka, koji je izgledao uvjeren da ga mora slijediti, ali je ipak dječak gledao i ispred sebe da vidi kamo ide. Jamačno je znao da mora savjetovati i voditi. Tako su dospjeli pod starčeve prozore. U tomu trenu, da bi bolje hodao, dječak siđe s pločnika, ali pri tom veliki čovjek ga nije odmah slijedio. I tako se dogodilo da su njihove ruke, koje su bile spojene, udarile u stup ulične svjetiljke. Dječak nije odmah shvatio da je morao krenuti malo unatrag, da bi ga čovjek pratio. Žurio se, a vjerojatno je pijanca zabolilo kada mu je dječak pričepio ruku o stup. Ovaj je nenadano pobjesnio. Odvojio se od dječaka te ga je tako udario nogom da je ovaj pao na tlo. Srećom da mu je pijanstvo priječilo hitrije pokrete jer onako nesiguran na nogama morao se sabrati da bi ponovno udario. Ležeći na tlu, dječak je rukom pokrio lice misleći djetinjasto da će se zaštititi i plakao je gledajući pijanca koji se nagnuo nad njime dok je jedva održavao ravnotežu.

Gledajući s prozora tu scenu, starac se zgrozio. Otvorio je prozorsko okno, zaboravljajući za trenutak brigu za vlastito zdravlje, i promuklim glasom dao se u dreku zovući u pomoć. I doista, iz reda ispred pekarnice odmah su dotrčale mnoge osobe tako da starac ubrzo nije mogao više vidjeti ni dječaka ni pijanca. Zatvorio je prozor, pozvao bolničarku i dašćući se bacio u naslonjač. Bilo je previše za njega. Noge mu nisu više mogle izdržati.

U svojoj dugoj osamljenosti gajio je veliku ambiciju zbog koje je vjerovao da je dobrotvor i da je nadmoćan ostalima, ali tek sada je osjećao nazoč-

nost jednog novog i istinskog osjećaja dobrote. Za kratko vrijeme ostao je dobar i velikodušan, a da mu taj osjećaj nije bio pomućen nikakvom samoljubivom misli o sebi. A zgoljna istina je bila da nije ništa učinio da pozove k sebi onoga dječaka potrebitog utjehe i pomoći. Nije niti mislio na to; ali u mislima je vrlo ganutljivo milovao to nesretno i poniženo dijete. U vlastitom pamćenju je otkrio pojednost koja je bila zaslužna da poveća svoju samilost: vidio je dječakov plač, ali nije čuo svoj nikakav krik. Možda se dječak stidio što je bio javno kažnjen i njegov stid, koji ga je priječio da privuče pozornost prolaznika, je bio mnogo jači od njegovog straha. Mali siromah je tako postao još nemoćniji.

Ubrzo se starac vratio svojim uobičajnim poslovima: brizi o samom sebi. U međuvremenu ga je njegov osjećaj velikodušnosti toliko ispunio ponosom da je odmah mogao ustanoviti blagodat onoga svog odustajanja. Da produlji taj učinak, razgovarao je sa svojom bolničarkom o toj velikoj pustolovini. Rekao je da je on spasio onoga dječaka: - Da ja nisam kriknuo, ta bi ga ljudeskara raspolovila. - Naprotiv, bilo je moguće da njegov promukao krik nije niti stigao do ulice.

Misao mu se vratila na djevojku i u njegovim mislima pojavila se stanovita povezanost između zlostavljanog dječaka i mladice, koju je na toj istoj ulici vukao u propast onaj kicoš. Sažaljenje nad dječakom ga je dovelo do toga da je sâm sebe prekorio što nije učinio drugo nego je samo otvorio prozor i zavikao.

Oslobodio se toga tereta razmišljajući: - Moram misliti na nesreću, i to je dovoljno za mene!

Slijedeću noć sve do jutra nije sklopio oči. Nije patio, samo je ležao razmišljajući. Razumio je odlično da njegova savjest nije bila mirna, ali nije vidio tomu uzrok. Odlučio je da će mladici dati veću svotu novca. Činilo mu se da bi bilo dovoljno da ju navede da mu zahvali i tako da ponovno stekne mirnu savjest.

Pred jutro je zaspao i ovaj san je sanjao: hodao je po suncu držeći za ruku lijepu mladicu, upravo onako kako je pijanac držao za ruku dječaka. I ona je išla malo ispred njega, što je njemu poslužilo da ju vidi bolje. Bila je prekrasna, odjevena u iznošenu raznobojnu odjeću, kao prvog dana kada ju je ugledao. Hodala je lupkajući malenom nogom i na svaki njezin korak odzvanjalo je tramvajsko zvonce, kao onoga dana u ulici Sant'Andrea. Starac, koji je do tada hodao sporim korakom iza nje, dao je sve od sebe da sustigne mladicu. Ona je za njega postala žena njegove želje, i to čitava, sa svojom iznošenom odjećom, sa svojim korakom, dapače i s onim srebrnim zvukom zvonca koje mora da je bilo pričvršćeno na njezinu nožicu. Iznenada je osjetio umor i htio je izvući svoju ruku iz djevojcine. U tomu nije uspio i iscrpljen je pao na tlo. Mladica se poput robot udaljila od njega, a da ga nije ni pogledala, i to uvijek s istim zvonkim korakom zbog zvonca za uzbunu pričvršćenog na nozi. Je li to svoje draži nosila drugima? Njemu to u snu nije bilo važno. Probudio se. Bio je sav u znoju, kao one noći kada je imao napad angine pektoris.

- Odvratno! Oh! Odvratno! – kriknuo je upravo prestrašen vlastitim snom. Tješio se mislju da san ne pripada onomu tko ga sanja, nego tajnim silama koje mu ga šalju. No odvratnost je očividno bila njegova. U svakom slučaju imao je ogromno grizodušje zbog sna kojeg je sanjao, i to daleko veće od onoga koje je imao zbog one nedavne stvarnosti u čemu je svjesno sudjelovao. Niti za vrijeme bolesničke njege, koja mu je ispunjavala cijelo jutro, nije se mogao osloboditi sjećanja na noćnu pustolovinu, ali mu je dalo ideju: između prestrašenog i premlaćenog dječaka i djevojke iz sna, koja kao robot nudi svoju ljepotu, postojala je podudarnost. – A između mene i pijanca? – mozgao je starac. Htio se nasmejati na nemoguću prisporodbu. Potom je pomislio: - Ipak mogu popraviti štetu, ako joj pomognem i ako ju bolje podučim.

Tijekom dana imao je i drugih sumnji. A kada bi se na javi morao ponašati kao što se ponašao u snu? Stoji ona da snove šalju drugi i da vlastita odgovornost ne igra ulogu, međutim on je bio dovoljno star da može znati kako i u stvarnosti, ponekad i u stanovitim djelima, ne prepoznamo sami sebe. Na primjer, on je uletio u onu pustolovinu nakon one povijesne šetnje uz obalu, pri čemu su mu se u glavi vrtjele sasvim drugačije namjere. Ako njegove trenutne namjere ne bi imale veću djelotvornost od onih onda, tada bi morao reći zbogom miru, zbogom zdravlju i, na stanovit način, zbogom životu.

U tom trenu starcu je sinula jedna odluka istinske plemenitosti. Odlučio je da se radije odrekne života, nego da se vrati u osamljeni život među

svoje lijekove. Danas, naročito poslije onoga sna, osjećao se još željniji života i djelovanja. Danas, kada bi bio nazočan onoj sceni zlostavljanja dječaka, ne bi se prepustio odmoru kao dan prije. I pomislio je da bi mogao, kada bude razbistrio svoj položaj s djevojkom, pronaći onoga dječaka i učiniti mu dobročinstvo. Samo što je sada stvar bila previše složena i trebalo je čekati posjet kakvog utjecajnog prijatelja kojega bi zadužio za nužne potrage. Na tolike druge dječake koji su se nalazili u sličnim prilikama i koji su mu bili nadohvat ruke, starac nije ni pomislio, a onoga kojega je zavolio, jer je vidio da ga tuku, ubrzo je zaboravio.

Rekao je ponešto liječniku o svojoj noćnoj pustolovini. Stari prijatelj, koji je svakoga dana našao načina da mu otkrije znak skorog ozdravljenja, se nasmije: - Vidiš da se vraća zdravlje, dapače i mladost.

- Zar tako počinje zdravlje i mladost? – upita starac zbunjeno. Dakle, tako! On o onoj mladosti ne želi niti čuti. Želio je mir, tišinu i istinsko zdravlje. Prije svega želio se osloboditi svakog prijekora zbog svojeg ponašanja prema mladici. Liječnik nije mogao pogoditi da se njegov pacijent tada odlučio liječiti na svoj način, tim više što mu sâm starac to ne bi znao reći. On sâm nije znao da upravo slijedi novu medicinsku njegu.

To popodne starac je dugo spavao okrepjujućim snom, za vrijeme kojega nije ništa sanjao. Iz tog konačno bezazlenog sna probudio se nasmješten poput djeteta, budući da je san bio lišen bilo kakvih slika.

Potom je za djevojku pripremio večeru, isto onako kao kada ju je čekao prvi put. Prije nego što će se poduzeti tog posla, jedan tren je oklijevao. I sâm sebi je rekao da će mladica prije ili kasnije čuti teške riječi i dosadne prodike, i stoga je dobro da joj ponudi nadokanadu do koje je njoj toliko otvoreno stalo. Oprezno je otvorio limenke koje je toliko vremena čuvao. Smješкао se dok ih je otvarao i stavljao u tanjure postavljene na onom istom stoliću: radilo se o tomu da je htio malo zasladiti pilulu koja bi mladici mogla izgledati gorka.

Bolničarka se uznemirila kada je vidjela tolike pripreme. Nije li ona imala dužnost da obavijesti liječnika? Starac ju je razuvjerio nadmoćnim držanjem. Posljednji njegov san je bio miran, a onog prethodnog je izbrisao iz sjećanja. Stoga ga njezina sumnja nije mogla niti uvrijediti. Rekao joj je da će ona iz susjedne sobe prisustvovati sastanku. Prvi put da je o prošlosti govorio jasno, ispovjedajući ono što je ona možda već znala ili je samo naslućivala. – Mladenačka se pretjerivanja moraju zaboraviti. U svakom slučaju više se ne mogu ponoviti. – Međutim, bolničarka se nije smirila. Bez obzira što joj nije ništa nedostajalo u njegovoj kući, nije joj bilo drago da vidi pripremanje te fine hrane za druge. Otrovnno je odgovorila: - Pet mjeseci je prošlo, a ona je mlada!

- Zar je samo pet mjeseci prošlo odonda? – upita zgranuto starac. Njemu se činilo da je prošlo stoljeće od njezinog posljednjeg posjeta. Malo je računao i ustanovio da nema niti punih pet mjeseci. Nije odgovorio bolničarki, no posumnjao je u

to da je bio star, budući da je bio tako mlad pet mjeseci ranije. Ipak, nije sumnjao u svoju iskrenu želju za moralom i dobrotom.

VIII

Kao i uvijek, mladica je bila točna na urećenom sastanku. U starcu nije više bilo one čežnje očekivanja koju je imao u prošlosti. To ga je utješilo: da je san simulirao seksualno uzbuđenje, stvarnost bi bila – sada je u to bio siguran – sasvim drugačija. Neobično mnogo se iznenadio kada je vidio koliko mu je uzbuđenje izazavalo ponovno viđenje dragog mladičinog lica. Sada je uvidio da ne dolazi u obzir ideja kako će se on, kako je bio predvidio prije, postaviti prema njoj kao prema podčinjenoj službenici. Gotovo se onesvijestio. Kako mu je izgledalo bajno njezino lišće s velikim očima, kojemu poznaje svaku crtu toliko puta ga ljubeći, kako je samo bio skladan njezin glas kojega je slušao dok je činio stvari zbog kojih sada osjeća grizodušje. Nije nalazio prave riječi kojima bi ju pozdravio, samo joj je u svojoj ruci dugo držao nježne ručice u rukavicama. Tako je bilo lijepo što opet voli. Ne navire li mu, možda, nova mladost? Jedna nova zdravstvena kura, djelotvornija od svih drugih?

Potom ju je pogledao. Njezino lice mu je izgledalo manje svježje. Činilo mu se da joj se oko usta, koja su mu prije pet mjeseci izgledala poput tek propupala cvijeta, poneka crta pomakla. Usta su se vodoravno malo produljila, a usne nisu bile više

tako podignute. Je li bilo u njima nešto žalosno? Možda kakva mržnja prema njemu? Jer joj je on – sada se toga sjetio – obećao ljubav i zaštitu, a nenadano se povukao iz bilo kakvog odnosa s njom. Stoga su njegove prve riječi bile da traži oprost. Ispričao je da se onaj put, kada joj je napisao da mora otići iz grada, bio razbolio. Opisao je strašno gušenje, koje se sada nalazilo daleko od njega, ali se činilo kao da se to dogodilo jučer. Zbog toga je na stanovit način lagao, ali samo da si osigura trenutni oprost.

Međutim, ona nije izgledala da skriva ikakvu mržnju. Naprotiv! Odmah se nagnula da ga poljubi, i to pravo u usta. On je pružio obraz i samo je dotakao njezin vrhovima vlastitih usana. – Kakva šteta! – reče – bolje bi bilo da si doista otputovao, nego da si obolio.

A on, da bi ju vidio bolje, posadio ju je na drugi kraj stola. Mora biti da je majka priroda uskladila činjenicu da starci lošije vide izbliza, s tim da nemaju namjeru imati stvari na dohvat ruke.

Odmah je u čudu primijetio da su uvojci, koje je dan prije vidio kako slobodno lepršaju na vjetru, pokriveni otmjenim šešikom ukrašenim perjem nježnih i suzdržanih boja. Zašto ova promjena? Kao što se znalo reći u Trstu, upravo prema šeširu kojeg žene nose mogla se odrediti njihova klasna pripadnost u društvu. Zar kod njega dolazi sa šešikom, a ne nosi ga dok hoda ulicom? Čudno! I kako joj se promijenio način odijevanja! Ona više nije bila ona narodna cura, sada je nalikovola na ženu iz građanskog sloja, imajući u vidu šešir i odjeću otmjenog

kroja šivanu iz skupog materijala kojega u ovima kriznim vremenima nije bilo u Trstu. Građanskom sloju, pomalo izopačenom, pripadale su i njezine prozirne svilene čarape, koje slabo štite noge od studeni te njezine lakirane cipelice na nogama. Ne samo zbog ljubavi, nego i zbog podložnosti, starac nije znao namjestiti mrzovoljno lice. Ona je, nesumnjivo, bila najotmjenija osoba s kojom je razgovarao nakon dugo vremena. On je, naprotiv, bio odjeven vrlo ležerno, nije imao niti ovratnik jer ga je gušio. Nagonski je prinio ruke vratu da provjeri je li mu raskopčana košulja.

Odakle su stigli novci koji su trebali za kupovinu svih tih lijepih stvari? Umjesto da misli o tomu što će reći, starac se izgubio u računima. Koliko novaca joj je dao prije pet mjeseci? Jesu li joj mogli dostajati novci koje je on dao da objasne sav taj luksuz?

Ona ga je gledala sa smiješkom i činilo se da čeka. On je već odlučio da zasad neće zauzimati izgled savjetnika, to više što mu je izgledalo dovoljno upozorenje da dade stanovit primjer vrline. U tom trenutku nije znao drugo reći do li pitati: - Jesi li još na tramvaju?

Isprva je izgledalo kako nije dobro čula: - Na tramvaju? – Potom kao da se sjetila. Nije to bilo odgovarajuće radno mjesto za jednu mladu ženu. Ima već neko vrijeme kako je napustila to radno mjesto.

U to ju je pozvao na jelo. To je bio način da dobije na vremenu jer se u njemu rodila sumnja: nije li joj trebao prigovoriti što je napustila posao?

Dok se ona spremala na jelo polagano si svlačeći rukavice, on ju upita: - A s čime se sada baviš?

- Sada? – upita mladica oklijevajući. Potom se nasmija. – Sada upravo tražim posao i ti bi mi ga mogao naći.

- Vrlo rado – reče starac. – Čim ozdravim, zaposlit ću te kod sebe u uredu. Je si li učila štogod njemačkog?

- Odlično! Njemački! – reče djevojka smijući se od srca. – Nas dvoje smo počeli ljubovati s njemačkim i sada bismo ga mogli nastaviti učiti zajedno. – Bio je to prijedlog na kojeg se on pravio lud da ga ne razumije.

Ona je počela jesti, ali vrlo uljudno. Bratala je nožem i vilicom vrlo sigurno i u ustašca su joj dospijevali komadi hrane u odgovarajućoj veličini, dok na večerama na koje ju je pozivao prije i prstići su morali sudjelovati u sitnjenju hrane i njezinom prijenosu ustima. Starom se učinilo da mora biti zadovoljan što ju vidi ovako profinjenu.

On je uvijek bio oklijevalo. Ako se nastavi smijati i smijuckati s njom, kamo će stići? Da ju ne uvrijedi, htio je govoriti samo o vlastitoj krivnji: - Da sam ti se onoga dana približio samo da ti dadem savjet za tvoje dobro...

Dobar i prostodušan djevojčin osjećaj imao je na tom mjestu jednu primjedbu kojom će se starac morati kasnije baviti: - Ali da se nisi bio zaljubio u mene, ne bi se uopće približio. – I doista, priznao je odmah: da se nije zadržao na tramvajskoj platformi zbog svoje želje, on bi sišao na Tergesteu i ne bi niti primijetio da bi ga mladica mogla trebati.

Ona nije previše ozbiljno shvatila njegove riječi, budući da je odmah dodala: - Zar nisam bila dražesna u tim tramvajskim kolima? Reci istinu! Sviđala sam ti se mnogo, zar ne? - Na to se digla, prišla mu i pomilovala ga po obrazu, kojeg je toga dana bio obrijao. On nije mogao a da ne uzvрати na nježnost, položivši joj je ruku ispod podbradka.

Htio je nastaviti nit svoga razgovora: - Ja sam bio prestar za tebe i to sam morao znati.

- Prestar! - pobuni se ona. - Zavoljela sam te jer si mi se sviđao s onim tako otmjenim izgledom! - Na to laskanje on se morao doista zadovoljan nasmiјati. On je znao da kao i starac ima otmjeno držanje i time se još uvijek dičio.

- Uostalom, - dodala ona preko zalogaja - ako bi me htio posvojiti, još smo na vrijeme. Ne bi li bila krasna kći?

Iz svake njezine riječi izbijala je velika umišljenost i činilo mu se da je narodna djevojka bila znatno drugačija. U iznošenoj odjeći, upravo kada ga je zavela, bila je mnogo moralnija. Dok je jela, našla je vremena da se ispruži na naslonjaču i da njegovom pogledu ponudi noge umotane u skupe čarape. Posvojiti ju? Zar bi mu bilo stalo posvojiti ženu koja mu tako pokazuje svoje noge, a da njemu nije stalo do toga?

S bijesom mu je porasla rječitost. - Već onoga dana, kada sam ti se približio, htio sam ti učiniti dobro i htio sam te uputiti boljem životu. Sjećaš li se da sam ti govorio o poslu i studiju? Sjećaš li se toga? Potom je strast prevagnula. Zacijelo se sjećaš da sam odmah prve večeri htio ponovno govoriti o

poslu, potom sam o tomu govorio druge večeri, i ponovno kada bi te slijedeći put vidio? Na to si rekla kako si oprezna, kako se nećeš dati uvući u druge razuzdane ljubavi. Sjećaš li se? – Gotovo da je to rekao bez imalo krznanja i daleko od pomisli kako je i njegova ljubav bila razuzdana.

Na to je uzdahnuo. Budući da se mladica sjećala svega onoga što je on htio, i ničega drugog, uzdahnuo je. Činilo mu se da je očišćen svakog prijekora i vjerovao je da će se sada moći posvetiti davanju moralnih prodika mladici bez ikakve zaprijeke u primjeru kojeg je već izložio. S vlastitom bolničarom je bio mnogo iskreniji i ispričao se za stare prekršaje u svojoj mladosti. S mladicom je, naprotiv, nastojao izbrisati te prekršaje riječima s kojima je te prekršaje popratio.

Činilo mu se da je uspio i zbog toga je osjetio neizrecivu radost. Povjerovao je da može čitav svijet gledati objektivno nakon što se, napokon, našao izvan svih nagodbi koje su mu sve bile nametnute zbog vlastite slabosti. Da je doista bio objektivni promatrač, kako je vjerovao, mogao je opaziti da je u djevojci još uvijek bilo nešto narodno, jednostavno i bezazleno, i zbog toga je mogao biti sretan. Ona je nastavila slatko jesti i govorila je da se sjeća svega što je htio, i ničega što on nije htio da se ona sjeća. Uopće nije shvaćala zašto on govori na taj način, međutim nije se iznenadila njegovim riječima. Ne bi se uopće začudila da ju je počeo ljubiti i grliti kao u prošlosti. Može biti da je u prošlosti prvo vodio ljubav, a potom držao prodike, dok je poslije svoje teške bolesti odlučio počinjati s

prodikama; no nije njoj bila zadaća da razumije razloge takvog novog načina postupanja.

Međutim, ona je potvrdila da je uvijek vodila računa o njegovim preporukama. Nije ih nikada zaboravila i nije se nikada prepustila razuzdanim ljubavima. To je govorila mirno nastavljajući žvakati a da nije uopće proučavala lice svoga sugovornika, kako bi vidjela da li on u to vjeruje.

On joj nije povjerovao, no osjećao se obvezatnim da joj pokaže malo zahvalnosti jer je bila toliko predusretljiva prema njemu. – Odlična si - reče - vrlo sam zadovoljan s tobom. Činiš mi istinski dar što si se sačuvala poštena i vidjet ćeš da ću ti zbog toga biti vrlo zahvalan. – Činilo mu se da je postigao mnogo na tom prvom sastanku. Ostalo se može ostaviti za idući dan, i to nakon što si uzme potrebno vrijeme za razmišljanje. Ipak nije znao promijenti razgovor i ne samo zato što su starci pomalo poput krokodila, koji lako ne mijenjaju smjer kretanja, nego i zato što je sada s mladicom imao tek vezu. Zapravo, više od jedne veze s njom nije nikada ni imao, samo što sada to nije više bilo isto. – A onaj mladac s kojim si se jučer šetala pod mojim prozorom?

Ona se nije odmah sjetila da se šetala tom ulicom. Toga se sjetila nakon kraćeg moždanog napora, dapače razmišljanja: mora da se ipak šetala tom ulicom jer je stigla iz one druge ulice, iz pravca svoje kuće. Mladić je bio jedan njezin rođak koji se netom vratio sa studija. Jedan mladac kojemu nije potrebno davati važnost.

Ponovno joj nije povjerovao, no činilo mu se da je za sada bolje da ne ustraje u tomu. Prije nego će ju otpraviti – pod izlikom velikog umora – dao joj je novce, ovaj put ne u omotnici nego ga je pomno izbrojao na stolu. Pogledao je djevojku da bi mogao uživati u njezinoj zahvalnosti. Nije vidio mnogo od zahvalnosti. Prije svega njoj je uvijek bilo odvratno govoriti o novcu i starac ju je morao više puta pozivati da gleda to brojanje, jer je ona gledala na drugu stranu; zatim, svota doista nije bila velika, jer su se onda s tim novcem mogle najviše kupiti čizmice koje je mladica već imala.

Nakon što mu je dala veliki poljubac, ona je otišla i, jamačno, je mislila da je ljubav ostala za drugi susret.

IX

Kada bi starac želio napraviti red u vlastitim mislima imao je običaj brbljati s osobom koja mu je bila pri ruci, dakle, uvijek sa svojom neprijateljicom i sa svojom jedinom drugom, bolničarkom. Stoga joj je ispričao kako je osjetio olakšanje jer se mladica sjećala sviju moralnih prodika koje joj je podijelio ranije i, štoviše, nije ga zaustavio niti prijekoran, začuđen pogled kojim ga je prostrijelila bolničarka. Pričao joj je dobroćudno, kao da je razmišljao naglas, kako sada namjerava mladici činiti dobročinstva i, štoviše, reče i svotu koju joj je u međuvremenu toga dana dao.

Na to je bolničarka poskočila. Uvijek kada je spominjao mladicu postajala je zla, osim toga po-

čela je podcjenjivati tu svotu novca koja je njemu bila toliko značajno visoka. Nije bila domišljata – kako će se kasnije vidjeti – nego je tada tjerala stanovitu svoju politiku kojom si je nastojala povećati plaću. Zapravo, starac još nije shvatio kako je novac postao podliji nego ikada. Na to će ona tek nadodati: - Što se tiče one tamo – nejasan pokret rukom išao je ne račun djevojke – njoj je lako da se sjeti lijepih moralnih prodika koje joj vi dajete; jamačno se dobro okoristila s njima.

Ova druga primjedba bila je starcu manje važna od prve; izgledala mu je prestrašna činjenica da se naružio škrtošću, baš sada kada se htio pokazati tako velikodušan. Ako je istina ono što je rekla bolničarka, on je grdno pogriješio jer je ona svota morala predstavljati vlastiti otkup koji nije mogao biti plaćen jednim tako lakim iznosom.

Ovo je bio prvi razlog za nezadovoljstvo nakon tolikog pouzdanja da je stekao mir. Zapravo, grizodušje nije drugo do li rezultat stanovitog načina vlastitog promatranja u zrcalu. I on se vidio bijedan i malen. Uvijek je premalo plaćao onu mladicu. Za stanovite užitke velikodušni ljudi preuzimaju odgovarajuće obveze. Sjećao se kako u prošlosti, da ne bi preuzeo nikakvu obvezu, nije unaprijed niti zakazivao sastanke s njom. Tako, kada bi je se zasitio, jednostavno ju ne bi više pozvao. Drugi ljudi običavaju plaćati žene svaki dan jer one moraju jesti i onda kada se ništa od njih ne traži. On joj je, naprotiv, našao posao u Gradskom tramvaju kako bi mogla jesti svaki dan, stoga ju je plaćao na način koji se njemu činio gospdskim i jer mu je izgledalo

da joj ne duguje više od najma za nekoliko sati. Tako da je on upravljao tom pustolovinom koju je, da joj smanji odvratan dojam, htio označiti «pravom» pustolovinom.

I pričinilo mu se da je to bilo istinsko grizodušje, a ne činjenica da je on, starac, bio vezan za jednu mladicu. Zašto bi se morao gristi kada bi uzeo mladicu kod sebe i postavio ju na mjesto one mrske bolničarke? Starac se nasmijao, doduše s pomalo gorčine, ali se ipak nasmijao. Mladica vječno uz njega! Napad angine pektoris bi se umiješao znatno ranije. Ne sada, jer je bio siguran da bi mogao živjeti preblizu njoj, a bez straha od ikakve napasti. Bilo mu je dosadno da ona i dalje preuzima uloge sirene, i to je bio razlog zašto ju on sada ne bi mogao podnositi pored sebe.

Ali u prošlosti, budući da ju je volio, njegova je obveza bila da ju drži uza se i tako bi se odgojila bolje. Tako su postupali mladi, dok su stari voljeli i letjeli dalje, ili su odgurivali od sebe voljeni objekt.

Kako mora da je bio smiješan kada ju je prisilio da sudjeluje u brojanju one velike svote novca koju joj je nudio! To je ipak mogao popraviti. Odmah je naredio službeniku da mu za slijedeći dan osigura znatniju svotu novca.

Mogao je popraviti i drugo. Budući da je za nju osjećao samo očinsku naklonost, ipak ju je mogao pokušati odgojiti. Osjećao je da za to ima dovoljno snage. Samo što se morao dobro pripremiti prije nego ju sretne. Sada mu nije više bilo važno da ju podsjeća na one glupave riječi s kojima je običavao pratiti izraze vlastite pokvarenosti. Bio je slab

prema njoj, jer je još uvijek bio zaokupljen nerazumnom željom da se prikaže čist.

Još se neko vrijeme zadržao u fotelji zadubljen u misli. Bilo bi mu mnogo prijatnije da nekomu objasni vlastite namjere prije nego što ih ostvari. I u poslovima se običavao posavjetovati s prokuristom, da bi dobio čist pregled onoga što je želio. Ali u ovom poslu, kojeg je sâm vodio, nije se mogao posavjetovati ni s kim. Jamačno da o tomu nije mogao razgovarati niti sa svojom bolničarkom.

I upravo je to razlog zbog čega je moj stari prijatelj pod stare dane postao pisac. Te je večeri napisao samo nekoliko natuknica za predavanje koje je želio držati mladici. Ukratko: opisivao je vlastite krivnje a da ih nije ublažavao. On se htio okoristiti njome i riješiti se bilo koje obveze prema njoj. To su njegove dvije krivnje. Bilo je tako jednostavno da ih napiše! Bi li imao hrabrosti da to ponovi mladici? A zašto ne kada je bio spreman platiti? Platiti novcem i platiti osobno, to jest odgojiti ju i štiti. Onomu kicošu više neće biti tako laka igra. Eto, pišući natuknice, izlazio je na površinu i onaj koji je i te kako morao imati svoj udio u starčevoj boli i njegovom grizodušju.

Te je zabilješke prvo napisao olovkom, potom ih je brižljivo prepisao perom. Rukopisi u njegovoj sobi nisu bili u pogibelji jer njegova bolničarka nije znala čitati. Kada ih je prepisivao perom, dodavao je jednu najopćenitiju pomalo dosadnu i retoričku čudorednu pouku. Njemu se činilo da ih je tako ispravio i upotpunio. Naprotiv, pokvario ih je. Međutim, to je bilo neizbježno kod jednog novopridošlog

pisca. U prijašnjim vremenima dobri starac je bio skeptik. Sada kada je njegova bolest poremetila ravnotežu organizma, osjaćao je sklonost da štiti slabe i u isto vrijeme naklonost promidžbi. U jednom trenutku je povjerovao da ima nešto reći, i to ne samo samoj mladici.

Ponovno je pročitao rukopis i, istinito govoreći, bilo je razočarenje. Ali ne potpuno razočarenje jer je vjerovao da je mislio dobro a napisao loše. To bi u jednom drugom pokušaju mogao ispraviti. No, pričinilo mu se da bi mu te zabilješke mogle poslužiti za mladicu. Za njega, koji je toliko puta nakon što su mu se otvorile oči prema razumu morao slušati moralne prodike, ta stvar više nije bila bitna. Ali mladica je, vjerojatno, u ovom trenutku bila umorna od mnogih stvari ovoga svijeta, ali ne od moralnih. Možda bi ju te riječi ganule, te riječi koje je napisao prema osjećaju a za koje sada, dok ih čita, više nema osjećaja.

I ova noć mu je protekla u nemiru, ali nije bila neugodna. Produljena besanica uvijek ima nešto od bunila. Nisu mu sve stanice ostale budne. Stanovite stvarnosti nestanu a one koje ostaju budne, razvijaju se bez ikakvih ograda. Starac se podsmijehivao samom sebi kao velikom piscu. On je znao da ima nešto reći svijetu, samo što u tom polusnu nije dobro znao što. Ipak je bio svjestan da je napola uspavan i da će doći dan i svjetlo koji će mu upotpuniti njegov um.

Kada je napokon pred jutro zaspao, usnio je jedan san koji je počeo dobro, ali je završio loše. Nalazio se usred gomile ljudi koja je stajala

raspoređena u krugu na velikom trgu. Svima je predstavio mladicu obučenu u njezine raznobojne krpe i svi su mu pljeskali kao da ju je on napravio tako lijepu. Potom se uhvatila za jedan trapez koji je bio zakvačen na nekakav trolley, koji se kretao uokolo upravo iznad svih ljudi. I kako je ona prolazila, svi su joj milovali noge. I on je čekao te noge željan da ih može milovati, međutim njemu nisu nikako stizale, a kada su stigle više nije imao potrebu za milovanjem. I svi ti ljudi stadoše se derati. Kričali su samo jednu riječ, međutim on ju nije razumio sve dok ju i on nije počeo vikati. Razlijegala se riječ: pomoć!

Probudio se sav u hladnom znoju: jako gušenje ga je prikovalo za postelju. Umirao je! Smrt je u prostoriji bila predstavljena tek jednim lepetom krila. Bila je to ista ona smrt koja je ušla u njega zajedno s otrovnim mačem koji se onda bio zabio u njegovu ruku i njegova prsa. Sav se pretvorio u bol i strah. Kasnije je razmišljao kako je u njegovom očajavanju sudjelovalo i grizodušje zbog prljavog sna. Ali u snažnoj boli mogli su biti sadržani svi osjećaji koje su mu u životu pomutili dušu, stoga i njegova pustolovina s mladicom.

Kada su bol i strah iščezli, ponovno se bacio na proučavanje svoje vrhunske brige. Možda je vjerovao da će se s tim proučavanjem uputiti prema velikom liječenju. Koliko je bila samo važna ta mladica u njegovom životu! Zbog nje se razbolio. Sada ga je progonila u snovima i prijetila mu smrću. Prije svih i prije svega bio mu je važniji osta-

tak života. Štoviše, i ono što je u njoj prezirao bilo mu je važno. Evo i onih nogu koje su ga na javi ljutile, a u snu ga kvarile. U snu se pojavljivala obučena u dronjke, ali noge su bile one od prethodnog dana, obučene u svilene čarape.

Došao je liječnik donoseći svoje uobičajne preporuke i svoj vječiti mir pun povjerenja koji je bio nepromjenljiv, jer se angina pectoris njemu događala samo kao objekt liječenja. Izjavio je da je to bio posljednji napad. – Velika bol je povoljan simptom, budući da se u iznurenim organizmima nikada ne javljaju oštre boli. – Osim toga, približavao se ugodniji dio godine. Očividno je bilo da se rat približava svojem kraju i da će se starac uskoro moći uputiti u kakve dobre toplice.

Bolničarka nije propustila obavijestiti liječnika o posjetu koji je starac imao dan prije. Liječnik mu je uz smiješak preporučio da ne prima više slične posjete, barem dotada dok mu ih on ne odobri.

S muževnom čvrstoćom starac je odbio zabranu. Trebalo ga je izliječiti bez ikakvih zabrana. Taj mu posjet nije mogao naškoditi i takvu pretpostavku je osjećao kao uvredu. Kasnije će pozivati k sebi mladicu i češće će ju viđati. A liječnik – da je htio – mogao se uvjeriti da mu ti posjeti nisu mogli nauditi.

Takvo starčevo držanje onoga dana u kojemu je toliko mnogo patio bilo je dokaz jedne velike i stvarne plemenitosti. On je sâm osjećao da daje dokaz vlastite snage. Drugi nisu mogli znati da angina pectoris nije bila najvažnija pustolovina te

noći. Njegov se život nije mogao odvijati između dvije postelje, kao do sada. Morao je postati snažniji i širi, da mu se ne bi misao neprestano vrtjela oko vlastite osobnosti. Namjeravao je poslušati liječnikove preporuke, međutim vjerovao je da zna i neke druge stvari koje su bile važne za njegov oporavak a koje on nije želio reći liječniku.

Liječnik nije mnogo raspravljao, a budući da je bio veliki praktičar nije vjerovao da je rasprava dobar put prema izlječenju.

Prestanak jake boli je velika sreća i starac je toga dana u njoj uživao. Sloboda kretanja i disanja je prava sreća za onoga tko je bio lišen toga, pa makar i za kratko vrijeme. Ipak je još istog dana našao vremena da piše mladici. Poslao joj je novce koje je odredio još prvog dana i obavjestio ju da će joj kasnije poslati još. Molio ju je da mu ne dolazi dok ju ne pozove, imajući u vidu da se razbolio.

Sada je znao da voli djevojku u raznobojnim ritama i da ju voli kao kćer. Posjedovao ju je u stvarnosti i posjedovao ju je u snu, dapače u dva sna. U oba sna, tvrdio je starac samom sebi ne znajući da se sni događaju noću a ostvaruju danju, dogodila ga je snažna bol, možda zbog zla koje ga je obuzelo, zla samilosti. Tako se stvorila djevojčina sudbina i on je u tomu sudjelovao. Zbog njegove krivnje ona je hodala ulicama sa zvoncima obješenim za noge ili upravo vezana za trolley te skliznula u taj krug, nudeći se tuđim očima i rukama. I nije bilo važno što djevojka, koja mu je došla u posjet dan ranije, nije znala probuditi u njegovoj duši bilo kakav osjećaj sažaljenja ili

privrženost. Ona je sada tako stvorena i trebalo ju je spasiti, mijenjajući ju tako da ponovno postane dobra i draga djevojka, koja je – nažalost – bila njegova i koju on sada voli zbog njezine slabosti koja zahtijeva milovanje i zaštitu.

Koliko blagosti mu je takav naum priskrbio! Blagost koja mu je preplavila svaku stanicu u njegovu tijelu i koja je promijenila svaku stvar i svaku osobu u njegovoj okolini, čak i njegovu bolničarku, dapače i njegovu bolest za koju je vjerovao da može pobijediti.

Već slijedećeg dana pozvao je bilježnika i učinio novu oporuku u kojoj je - osim nekih donacija koje su mu izgledale važne, no koje su u odnosu na čitav imutak bile beznačajne - sve ostavio mladici. Eto, sada ona barem neće više imati potrebu da se prodaje.

Rad na njezinom obrazovanju započeo bi odmah, čim se sabere i bude sposoban da joj ga dâ. Utrošio je nekoliko dana u ispravljanju bilježaka koje je napisao dan prije napada; i one bi trebale poslužiti kao polazište za moralna predavanja koja je imao namjeru davati mladici. Potom ih je uništio, budući da nije bio s njima zadovoljan. Sada je točno znao gdje je ležala greška koju je počinio i on i ona, što je njemu priskrbilo bolest a ona se od nje iskvarila. Nije stajala činjenica da nije primjereno platio ljubav, ili da je napustio mladicu, što bi mu moralo izazvati grzodušje. On je pogriješio što joj se približio na taj način. To je bila greška koju je trebao proučiti. Zato je počeo sastavljati nove zabilješke o odnosima koje su morali i mogli biti između

mladih i starih. On je osjećao da nema pravo mladici priječiti ljubav. Za nju je ljubav mogla biti još i moralna, ali trebalo joj je priječiti svaku razuzdanu ljubav, posebno ljubav sa starcima. Za stanovito vrijeme je iz svojih zabilješki nastojao izbaciti, pored staraca, i onog fićfirića pod skupim kišobranom kojeg još nije zaboravio. To mu je zamrsilo zadaću i činilo mu zabilješke manje sigurnim i ispravnim. Potom je fićfirić nestao iz tih zabilješki i tako jedan do drugoga ostadoše sami, starac i mladica.

Vrijeme je prolazilo i on se još uopće nije osjećao spreman da pozove djevojku. Pisao je mnogo, međutim morao je srediti te svoje zabilješke kako bi mu bili nadohvat ruke u trenu kada ih bude trebao. Svaki tjedan je pomoću svojega jednog službenika mladici dostavljao stanovitu svotu novca uz pismo u kojem je pisao da se još nije dovoljno oporavio kako bi ju mogao primiti. Dobri je starac vjerovao da govori istinu i bila je istina da mu posve dobro nije bilo, ali ne gore od onoga kako se osjećao prije posljednjeg napada. Međutim, sada je težio apsolutnom zdravlju radnog čovjeka ali to zdravlje još nije postigao.

Osjećao se bolje jer mu se povratilo povjerenje. To povjerenje se kroz stanovito vrijeme neprestance povećavalo i bilo je u izravnom odnosu s njegovom privrženosti životu, to jest njegovom radu. Jednoga dana, dok je ponovno čitao svoje zabilješke, u starčevom umu se začela teorija, čista teorija čijom zaslugom je iz spisa odstranjena mladica, i on sâm. Dapače, teorija je i nastala

upravo zbog ta dva odstranjenja. Mladica, koja je od njega primala samo novce, izgubila je uskoro svaku važnost. Od najjačih dojmova na kraju je u njegovoj duši ostala tek lagana jeka koja se nije razabirala, ako ju se nije tražilo, a i tada je starac, od sjećanja na tu djevojku koju je volio i koja nije više postojala, čutio kako mu naviru zvuci zbora mladenačkih glasova koji su zazivali pomoć. Što se njega tiče, on je u skladu s teorijom promijenio stajalalište zbog dvostrukog preobražaja. Prije svega on je postao nešto sasvim različito od onoga starog sebičnjaka koji je pokvario djevojku da bi mogao u njoj uživati i da ju ne plati, jer se vidio pomješšan među tisuće drugih koji bi rado činili, ili su činili, istu stvar. Nije bilo moguće patiti zbog toga. Njegova glava se nalazila pored tisuće drugih bijelih glava i pod tim bijelilom krila se ista zloba. On je, potom, postao nešto sasvim drugo od ostalih. On je bio uzvišen, čisti teoretičar očišćen od svake zlobe pomoću svoje iskrenosti. I bila je to laka iskrenost jer se nije radilo o ispovjesti, nego o proučavanju i otkrivanju.

Više nije pisao zbog mladice. Morao bi se držati s obje noge čvrsto na zemlji da bi ga ona shvatila, međutim ona nije bila vrijedna toga truda. On je vjerovao da piše zbog većine i, možda, zbog zakonodavca. Nije li on ponovno tražio jednu važnu stranu moralnih zakona koji bi, prema njegovom mišljenju, morali upravljati svijetom?

Beskrajno bijaše povjerenje koje se u njegovu dušu slilo od toga rada. Teorija je bila duga i stoga nije smio umrijeti prije nego li ju dovrši. Činilo mu se da ne smije žuriti. Jedna vrhovna sila će nadgle-

dati kako bi mogao dokrajčiti svoje toliko važno djelo. Napisao je i naslov svojim lijepim i jasnim rukopisom: O odnosima između starosti i mladosti. Kada se dao na pisanje predgovora, pomislio je da bi za objavljivanje knjige trebalo dati nacrtati kakvu zgodnu vinjetu koja bi ilustrirala naslov. Nije bilo načina da stavi onu tramvajsku platformu s mladićom za kočnicom i starcem koji ju odvlači s posla. Bilo bi teško i za najboljeg crtača da jasno izrazi ideju s tim elementima. Potom je dobio nadahnuće (nikada mu nije nedostajalo nadahnuća): vinjeta bi morala prikazivati jednog pristalog mladića kako vodi pijanog starca. Čak je i pozvao jednog crtača da odmah likovno izrazi tu njegovu zamisao. Ovaj je napravio nekakvu črčkariju koju je starac odbio, na što je dodao kako će u gradu sâm naći crtača koji će izvesti njegovu zamisao, samo da prije ozdravi.

U proljeće, koje je napokon stiglo, starac je već ranom zorom započinjao s pisanjem. Potom bi dragovoljno prekidao pisanje da bi se podvrgao uobičajnoj njezi, što mu nije značilo da prekida rad. Ništa nije moglo odvratiti njegovu misao koja je neprestano napredovala i razvijala se. Nakon zdravstvene njege, nastavljao je pisati do doručka. Poslije doručka spavao je na fotelji manje od sata mirnim snom, pri čemu nije ništa sanjao; nakon sna odmah se vraćao za stol gdje je ostajao pišući i razmišljajući sve do doba dana kada je išao na uobičajnu šetnju kolima. U pratnji bolničarke, ili koji puta liječnika, išao je do Sant'Andree. Malo bi se prošetao plažom. Promatrao je obzorje zalazećeg sunca, ali sasvim drugačijim očima – kako mu se

činilo – od onih koje je imao za prirodne ljepote u prošlosti. Činilo mu se da je sada prisnije vezan za prirodu, sada kada je promišljao o višim problemima, nego kada je bio vezan samo poslom. Promatrao je mirno more i bistro nebo, poistovjećujući se na stanovit način s tolikom čistoćom prirode koje nije bio dostojan.

Poslije šetnje bi večerao i proveo još oko sat vremena uživajući u vlastitom radu i ponovno čitajući ispisane listove, koji su se sve više i više nagomilavali u njegovoj ladici u stolu. Zajedno sa svojom teorijom mirno je spavao u svojem čistom krevetu. Jednom je sanjao dragu djevojku odjevenu u višebojne krpice, ali nije se sjećao je li u snu postojala ona druga mladica sa svilenim čarapama. S njom je govorio njemački, kojega je ona razgovjetno govorila. Ništa uzbuđujuće nije se događalo ni ovaj put, što je njemu bio veliki dokaz da je ponovno stekao zdravlje.

Želio je imati nekoga pored sebe da mu može čitati svoje djelo tako da ga nadzire vlastitim živim glasom i da gleda reakciju na licima drugog. Međutim, tu olakšicu si nije mogao priskrbiti. On je znao, s praksom pisca koju je već stekao, kako mu jedna velika opasnost ugrožava njegovu teoriju: opasnost da se udalji od crte koju mu je stvarnost odredila. Kolike listove nije uništio jer se u njima pustio zavesti zvukom riječi! Kako bi si pomogao, na jednom je listu opisao svoje polazno stanovište i uvijek ga držao pred sobom: starac je ustrojen na način da snaga s kojom raspolaže može postati štetna mladiću, koji je sâm po sebi važan za budućnost

čovječanstva. Treba ga upozoriti na to. Budući da on zadržava snagu koju je stekao za vrijeme dugog postojanja, potrebno je da to posveti u korist mladih. Da bi ostao vjerodostojan, moralist se poziva upravo na vlastitu pustolovinu: trebao je postići da starac ne poželi mladicu na onoj tramvajskoj platformi, ali da se bez daljnjega pobrine o molbi za pomoć te lijepe djevojke. Inače će život, koji je sada strastven i pokvaren, postati čist, ali leden.

Slijedili su mnogi uskličnici kako bi označio teškoću zadaće koju si je moralist nametnuo. Kako bi se inače moglo dokazati starcima da je njihova dužnost da o tim djevojkama skrbe kao o kćerima koje bi – ako bi bilo dopušteno – sebi uzeli za ljubavnice? Praksa je pokazala da su starci raspoloženi da k srcu uzmu sudbinu samo onih djevojaka koje su već uzeli za ljubavnice. Trebalo je dokazati da nije nužno da se pređe preko ljubavi da bi se došlo do naklonosti.

Starčeva misao se sudarala na tomu načinu: do sada se tomu podsmijehivao jer je smatrao da bi on, kako potraga za metodikom napreduje, mogao jasnije vidjeti potankosti problema.

Pokušao je vlastitom poslu pridružiti svoju bolničarku. Od nje ne bi tražio drugo, nego da sjedi i da ga sluša. Na prve njegove riječi pobješnjela je: - Zar ste još zaokupljeni onom tamo?

Bilo je očevidno da će svaka teorija umrijeti gušenjem ako se djevojku počinje označavati kao ona tamo.

Potom je pokušao s liječnikom. Činilo se da ovaj voli teoriju. Liječnik je utvrdio pravo poboljšanje u starčevu stanju i stoga nije mogao drugo nego voljeti tu teoriju, koja mu je izgledala korisna. Ipak mu je bilo teško da ju prihvati samo tako. I on sâm starac u još u dobrom zdravlju, promatrao je život živom željom razborite osobe i nije dopuštao da bude isključen iz bilo kojeg njegovog očitovanja.

- Uostalom – reče starcu - ti nam želiš pripisati preveliku važnost. Uopće nismo toliko zavodljivi. – Pogledao je starca potom i sebe u ogledalu.

- Onda zavodimo! - reče starac siguran u svoje iskustvo.

- Kada se to dogodi, nije toliko ni loše - primijeti liječnik smješkajući se.

I starac se pokušao nasmijati, ali ispala je obična grimasa. On je znao da je stajao vrlo loše.

Liječnik je onda podsjetio da je prije svega liječnik i prestao je razgovarati o teoriji, to jest medicina je ta kojoj je on sâm davao važnost. Čak je htio pomoći u teoriji, sudjelovati u njoj, ali bilo je prirodno da tamo gdje takne odmah razara starčeve utvare: - Ako to želiš – reče starcu – ja ću ti nabaviti knjigu pod naslovom: Starac. Na starost se tu, nažalost, gleda kao na bolest. Ipak, ne kao na dugotrajnu bolest.

Starac je nastavio razgovor: - Starost da je bolest? Da je bolest jedan dio života? A što bi onda bila mladost?

- Vjerujem da ni ona nije bezuvjetno zdravlje - reče liječnik - ali je nešto drugo. Mladost često na-

padnu bolesti, ali to su općenito bolesti bez komplikacija. Međutim, kod staraca i jedna obična prehlada je komplicirana bolest. To ipak može nešto značiti.

- To samo znači da je starac slab. I doista – vikao je starac pobjednički – on je samo jedan oslabjeli mladac. – Našao je ključ. Ovo otkriće će postati dio njegove teorije s kojom se naveliko dičio. – Stoga, kako se njegova slabost ne bi pretvorila u bolest, ima potrebu za doista čvrstim moralom. – Skromnost ga je priječila da kaže kako bi se takav moral polučio iz njegova djela, ali to je mislio.

Taj razgovor s liječnikom, iz kojega je on izvlačio znatne koristi, morao bi ga ohrabriti kada bi ih bilo još. No jednog dana liječnik je toliko očevidno izdao njegovu intimnu vjeru da je starac shvatio da između njih više nema niti jedne zajedničke dodirne točke.

Tijekom svojih marljivih proučavanja starac se jednog dana našao u prilici da mora analizirati kakva prava pripadaju starosti u odnosu na mladost. Bože moj! Biblija uopće nije uzaludno napisana. Duguje li mladost poslušnost prema starosti? Poštovanje? Naklonost?

Liječnik se stao smijati, a kada se smijao volio je otkriti svoje najdublje misli. – Poslušnost? Neposredna poslušnost, jer nema potrebe činiti da starci čekaju. Poštovanje? Sve tršćanske mlade djevojke trebaju kleknuti da ih se može lakše izabrati. Naklonost? Dakako, dobra i čvrsta naklonost, ruka oko vrata ili drugdje, i usta na usta.

Ipak, jadni starac nije imao sreće i nije pronašao srodnu dušu. Nije znao da je liječniku nedostajalo iskustvo angine pektoris i da nije bio star kao on.

I takva rasprava je imala posljedicu, ali negativnu. Mnoge napisane listove stari je stavio u karantenu, pod jedan bijeli papir na kojemu je napisao: - Što mladost duguje starosti?

Ponekad se teorija znala zamrsiti i teško je bilo napredovati. Starac se tada osjećao vrlo loše. Odložio je posao misleći da će mu kratak odmor dati jasnoću koja mu je nedostajala, ali kako su samo dani uzaludno prolazili. Uskoro će smrt biti još bliža. Starac je nalazio vremena da osluškuje nepravilno kucanje vlastitog srca i svoje umorno i teško disanje.

Bijaše to u jednom od onih razdoblja kada je mladici poslao poruku u kojoj ju moli da mu navrati. Nadao se da će mu biti dovoljno da ju ponovno vidi, i da će mu se pri tomu obnoviti vlastito grizodušje koje je bilo glavni pokretač pisanja. No ni s te strane mu nije došla pomoć kojoj se nadao.

Mladica se nastavljala razvijati. Vrlo otmjena, kao i posljednji put, i očevidno je očekivala da će ju dočekati poljupcima. Starac nije bio previše oštar; ovaj put ne zbog zbunjenosti, nego zbog toga što mu nije bilo do toga. Sada je on volio svu mladost, i žensku i mušku uključujući i dragu gospođicu odjevenu u dronjke i, pogotovo, ovu lutku tako oholu na vlastitu odjeću o kojoj neprestano govori dok se vrti oko zrcala.

Znatno je razvila svoju kuknjavu kako joj više ne dotiče novac, i molila ga je da joj poveća davanja. Tu je starac razbio vlastitu staru poslovnu praksu.

- Zašto misliš da sam ti ja dužan davati novce? – upita smješeći se.

- A zar me ti nisi zaveo? – upita nesretna mladica, koju mora da je netko podučio.

Starac je zašutio. Nažalost, prigovor nije ima nikakve posljedice - ni toplo ni hladno. Upustio se u razgovor te joj rekao, da kada su vodili ljubav da su bili u dvoje i da s njegove strane nije bilo ni sile ni lukavstva.

Ona se odmah dala uvjeriti i više nije ustrajavala na tomu. Vjerojatno se pokajala i rasrdila što je govorila na taj način; i to ona koja je uvijek postupla najbolje što je mogla, tako da se ne primijeti njezina zainteresiranost za novce.

Kako bi ju oraspoložio i nadajući se da će barem u najmanjem dijelu mozga osjetiti stare osjećaje, rekao joj je da ju je spomenuo u svojoj oporuci.

- Znam to i na tomu sam ti zahvalna, - reče ona. Starac nije pokazao čuđenje što ona vjeruje da zna o njegovoj oporuci, koju je držao velikom tajnom, i prihvatio je njezino zahvaljivanje.

Taj razgovor ga je do te mjere razočarao da se spremio mijenjati oporuku i dio imutka predviđen za nju ostaviti kakvom dobrotvornom društvu.

To nije učinio samo zato što su teoretičari osobe vrlo spore u trenucima kada trebaju djelovati.

X

I tako se starac našao sâm suočen sa svojom teorijom.

U isto vrijeme je preopširni predgovor njegovog djela bio završen i, prema njegovom mišljenju, toliko izvrstno uspio da ga je neprestano prečitavao kako bi iz njega izvlačio poticaj da nastavi dalje.

U tomu je predgovoru on odlučno nakanio dokazati kako čovječanstvo ima potrebu za njegovim djelom. On to nije znao, ali to je bio najlakši dio njegovog književnog djela. I doista, svako djelo koje teži stvaranju teorije dijeli se na dva dijela. Prvi dio se posvećuje uništenju prethodnih teorija ili, još bolje, pokudi postojećeg stanja; dok drugi dio ima tešku zadaću da ponovno izgradi sustav na novim temeljima, što je stvar prilično složena. Jednom teoretičaru se dogodilo da je za života objavio čitava dva toma da bi pokazao kako stvari idu loše i na nepravičan način. Taj svijet je otišao u prah i pepeo i nije se uspostavio novi niti kada su teoretičarevi nasljednici postumno objavili treći dio posvećen preustroju sustava. Teorija je uvijek složena stvar i dok ju se stvara ne naslućuju se odmah svi zaključci. Pojavljuju se teoretičari koji propovjedaju uništenje nekih životinja, na primjer mačaka. Piše se, piše i odmah se ne primijećuje da oko teorije, kao njezina posljedica, sve vrvi od miševa. Samo mnogo kasnije teoretičar shvaća zbrku i sav zbunjen se pita: »Što ću učiniti sa svim tim miševima?»

Moj starac je bio još vrlo udaljen od takve zbunjenosti. Ništa ljepše i tečnije nema od predgo-

vora nekoj teoriji. Starac je otkrivao da na ovom svijetu nešto nedostaje mladosti, ono što bi mladost učinilo još ljepšom: zdrava starost koju će voljeti i pomagati ju. Nisu nedostajala proučavanja i razmišljanja i za predgovor jer je u njemu trebalo utvrditi čitavu širinu problema. Dakle, starac je polazio od početka kao Biblija. Starci – dok još nisu bili tako stari – su u mladima s velikom lakoćom i s ponešto zadovoljstva proizveli same sebe. Prenoseći život od jednog na drugi organizam, bilo je teško utvrditi je li se sâm život uzdigao ili poboljšao. Povijesna stoljeća iza nas bila su prekratka da bi se izvuklo iskustvo. Ali poslije reprodukcije mogao se dogoditi duhovni napredak, samo da je udruga između starih i mladih bila savršena i da se zdrava mladost mogla osloniti na jednu još zdraviju starost. Svrha knjige bijaše, dakle, da pokaže za dobrobit svijeta potrebu zdravlja starosti. Prema starčevom mišljenju, budućnost svijeta, to jest snaga mladih koji će stvoriti budućnost, ovisi o pomoći i uputama starih.

Predgovor je imao i drugu stranu. Da je starac mogao, predgovor bi prikazao s još mnogih strana. Ta druga strana je pokušavala dokazati prednost koja bi starcu dolazila od vlastitog čistog odnosa s mladošću. S djecom ja laka bila čistoća, ali nije mogla nikako biti nečistoća s drugovima te djece. Starac – premda čist – živio bi zdravije i dulje, što bi prema njegovom mišljenju bila lijepa korist za društvo.

I prvo poglavlje je bilo uvod. Trebalo je, dakle, opisati trenutno stanje stvari! Starci su zloupot-

rebljavali mlade a mladi su prezirali starce. Mladi su pravili zakone da bi spriječili stare da ostanu na pravom putu u poslu, a sa svoje strane njihovi stari su ishodili zakone da bi spriječili uspon mladih, kada su bili previše mladi. Ne odaje li taj sukob opasno stanje stvari za napredak čovječanstva? Kakve veze ima starost s imenovanjima u javnim službama.

Kroz nekoliko mjeseci ti predgovori, od kojih iznosim samo jedan dijelić, oduzeli su mnogo vremena i stajali zdravlja nesretnog starca. Poslije su došla druga poglavlja koja su tekla prilično lako i nisu ga umarala usprkos njihovom problematičnom stanju: to su bila polemička poglavlja. Jedno je bilo posvećeno nijekanju starosti kao bolesti. Starcu se činilo da je mnogo sretniji u tom poglavlju. Kako se moglo vjerovati da je starost, koja nije bila drugo do li nastavak mladosti, bolest? Morao je ipak posredovati s jednim drugim pravilom da bi se promijenilo zdravlje u bolest, no to pravilo starac nije znao pronaći.

Zatim bi se djelo, prema starčevom mišljenju, moglo razbiti u dva dijela. Jedan dio bi morao raspravljati o načinu kako bi se društvo moralo organizirati da ima zdrave starce, i drugi o organizaciji mladih koja bi uredila svoje odnose sa starima.

Ovdje su najezde glodavaca svaki tren prekidale starca u poslu. Već sam govorio o onim listovima koje je odložio i pokrio jednim listom papira s namjerom da stoje u pričuvi, i da ih ponovno uzme u rad kada se njegova poneka sumnja bude

raščistila. Tu su dodani još mnogi drugi snopovi listova.

On se uvijek sjećao kako je novac uvijek imao značajnu ulogu u njegovoj pustolovini s mladicom. Prije nekoliko dana je napisao da bi se novci (koji obično pripadaju starima) mogli zaplijeniti kako ne bi mogli poslužiti za kvarenje; i čudno je kako su prošli toliki sati prije nego je opazio da bi mu bilo bolno biti bez novca. I onda je prestao pisati na tu temu, te je stavio na stranu sve te zamotke listova u očekivanju prosvjetljenja.

Drugi put mu je palo na pamet da opiše kako se već od prvog razreda osnovne škole morao podsjećati da mu je svrha života postati zdrav starac. Mladost kada griješi ne pati i ne čini da se mnogo pati. Zato je starački grijeh jednak dvama mladenačkim grijehovima. I k tomu, poseban je onaj grijeh kojeg on daje kao primjer. Dakle – prema našem teoretičaru – od samog početka trebalo bi se trsiti da bi se imala zdrava starost. Poslije mu se pričinilo da u takvom promišljanju put prema vrlini nije dobro naznačen. Ako je mladenački grijeh imao toliko laku važnost, gdje se moglo početi s odgojem staraca? A na ovitku, u koji je pohranio te listove, napisao je: »Za proučavanje kada treba početi obrazovanje staraca«.

Tu je bilo listova u kojima se starac silio dokazati da je za zdravu starost potrebno starce okružiti zdravim mladićima. Sustav odlaganja snopova listova, a ne njihovih uništavanja, poticalo je proturječja koje autor nije primijećivao. U ovim posljednjim listovima u autora je nicala stanovita

mržnja prema mladosti. Sve u svemu istina je ležala u tomu da je mladost bila zdrava, tada starost ne bi mogla griješiti. Međutim, veća fizička snaga ju štiti od napada. Na papiru kojim je omotao toliku filozofiju bilo je napisano: »S kim treba počinjati moral?«

I starac je dalje gomilao svoje sumnje, vjerujući da nešto stvara. Međutim, borba je bila nadmoćna njegovim snagama, i kada je došla zima i liječnik je primijetio sve veću fizičku nemoć kod svojega pacijenta. Ispitao je trenutno stanje i došao do zaključka kako teorija koja mu je učinila toliko dobroga, sada čini zlo. – Zašto ne promijeniš temu – upita ga liječnik. – Morao bi tamo odložiti ovaj rad i započeti s nečim drugim.

Starac se nije želio povjeravati i tvrdio je da raducka tek toliko da mu prođe vrijeme. Bojao se oka kritičara, ali mislio je da ga se boji samo zato što nije dovršio djelo.

Intervencija liječnika ovaj put nije bila od koristi. Starac se htio prihvatiti posla i dovršiti djelo raspršujući jednu za drugom sve sumnje i ponovno je počeo ispitivati što starac može očekivati od mladih. Znao je pisati po nekoliko uzastopnih dana sve uzbuđeniji, potom je čitave dana provodio za stolom čitajući i čitajući sve što je napisao.

Zamotao je ponovno stare i nove papire u veliki omot, na kojemu je pisalo pitanje na koje nije znao odgovor. Potom je ispod toga naslova s mukom napisao nekoliko puta samo jednu riječ: - Ništa!

Našli su ga mrtvog i ukočenog za stolom, s perom u ustima kroz koja je iscurio njegov posljednji dah.

Prevod sa italijanskog: Jusuf A. Hećimović

Balkansko književno društvo – Balkanski književni glasnik
www.glasnik.net

Glavni i odgovorni urednik Dušan Gojkov
Urednik Vesna Denčić

Copyright © by Jusuf A. Hećimović & Balkanski književni glasnik – BKG, 2008.

CIP – Katalogizacija u publikaciji, Narodna biblioteka Srbije, Beograd 82

BALKANSKI KNJIŽEVNI GLASNIK, [Elektronski izvor] /
Elektronski časopis. Način dostupa (URL) www.glasnik.net
Glavni i odgovorni urednik Dušan Gojkov.
Urednica PDF izdanja Vesna Denčić.
PDF dodatak časopisu.

ISSN 1452-9254 = Balkanski književni glasnik (Online)
COBISS.SR-ID 141175564

BKG 3 / 2008. Sveska 16. PDF SEPARAT
EDICIJA „ČITAJ I DAJ DALJE“

